

Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804–1813)

Selim ASLANTAŞ*

ÖZET

Sırp isyanı (1804–1813) Balkanlar'da Osmanlı rejiminin çözülüşünde çok kritik rol oynayan modern tarihin en önemli hadiselerinden biridir. İsyan, Semendire sancağını (19. yüzyıl Sırbistan'ının teritoryal çekirdeği) ele geçiren ve Sırlar üzerinde tam bir baskı rejimi kuran Dayılara karşı patlak vermiştir. İsyan başlangıçta sadece yerel boyutu haizdir. Bu evrede Osmanlı yönetimi isyanı Dayılar rejimini bertaraf etmek için bir fırsat olarak değerlendirmiş ve isyancıları desteklemiştir. Ancak isyan kısa bir süre sonra bu yerel niteliğini aşarak uluslararası bir sorun haline gelmiş ve 1813 Ekim'inde sona ermesine kadar bu özelliğini muhafaza etmiştir. Bu çalışmada şu soruları cevaplamaya çalışacağız: Sırp isyanı neden ve nasıl bir uluslararası sorun haline gelmiştir? Sırp isyanının uluslararası boyutunun temel dinamikleri nelerdir? Osmanlı İmparatorluğu ve Büyük Güçler'in isyan karşısındaki politikaları nedir? Bu politikaların değişmesinde hangi faktörler önemlidir?

Anahtar Kelimeler: 19. Yüzyıl, Sırp İsyanı, Osmanlı İmparatorluğu, Büyük Güçler, Balkanlar.

The International Dimension of Serbian Uprising (1804-1813)

ABSTRACT

The Serbian uprising (1804-1813), which played a very critical role in the disintegration of Ottoman regime in the Balkans, is one of the most important events in the modern history. It broke out against Dayis who captured the Semendire sanjak (territorial core of 19th century's Serbia) and established an oppressive regime over the Serbians. In the initial phase, the uprising had only a local dimension. When the Ottoman government regarded the uprising as an opportunity to eliminate the Dayis' regime, it supported the rebels. But in a short time, it went well beyond its local character and became an international question. Up to its end in 1813, it preserved this character. In this study we try to answer the following questions: why and how did Serbian uprising become an international question? What were the basic dynamics of the international dimension of Serbian uprising? What were the policies of Ottoman Empire and Great Powers toward the uprising? Which factors were important to the changing of these policies?

Keywords: 19th Century, Serbian Uprising, Ottoman Empire, Great Powers, Balkans.

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ankara. E-posta: selimaslantas@gmail.com. Bu makale, temelde yazarın *Osmanlı'da Sırp İsyanları, 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007, başlıklı çalışmasına dayanmakla birlikte, yazar burada Sırp isyanları meselesinin sadece uluslararası boyutunu, yeni kaynakları da kullanmak suretiyle incelemiştir.

Giriş

Sırp isyanı 1804 Şubat'ında Şumadiya ormanlarında Kara Yorgi (Crni Giorgi, Kara George Petrović) adlı bir domuz tüccarının önderliğinde, Semendire sancığını (19. yüzyıl Sırbistan'ının teritoryal çekirdeği) fiilen ele geçiren ve bölgede tam bir baskı rejimi kuran Dayılara karşı patlak verdi.¹ İlk aşamada isyancıların talepleri sancakta güven ve huzurun temin edilmesi ve Hacı Mustafa Paşa (1793–1801) zamanında Sırlara verilen bazı idarî ve malî hakların iadesinden ibaretti. Fakat kısa süre içinde isyan ve ona bağlı olarak gelişen Sırp sorunu uluslararası siyasetin önemli konularından biri haline geldi. Aşağıda bu sürecin nasıl yaşandığını ve temel dinamiklerinin neler olduğunu göstermeye çalışacağız. Konuya geçmeden önce isyan arifesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ilişkiler açısından hangi vasatta bulunduğu dair genel bir çerçeve çizeceğiz.

Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyıla girerken dış ilişkiler açısından zorlu bir dönemden geçmekteydi. 17 Ekim 1797 Campo Formio Andlaşmasıyla, Venedik Cumhuriyeti ortadan kaldırılmış, Fransa, Yunan Adaları'nı işgal etmiş ve böylelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun komşusu haline gelmişti. Bu durum Osmanlı yönetimini endişeye sevk etmişti. Bu endişenin yersiz olmadığı kısa bir zaman içinde ortaya çıktı. Napoléon komutasındaki Fransız donanması 2 Temmuz 1798'de İskenderiye'ye demir attı. 21 Temmuz'da da Napoléon, Mısır'da fiili gücü elinde bulunduran Kölemen askerlerini mağlup ederek Kahire'yi ele geçirdi. Mısır'ın işgali karşısında Osmanlı İmparatorluğu, 23 Aralık 1798'de Rusya ve 5 Ocak 1799'da da İngiltere ile ittifak andlaşmaları imzaladı.² Bu andlaşmalar sayesinde 1799 başlarında Osmanlı-Rus kuvvetleri Fransızları, Yunan Adaları'ndan atarken 22 Ağustos 1799'da Napoléon Mısır'ı terk etmek zorunda kaldı. Ekim 1801'de ise Mısır'da kalan Fransız ordusu İngilizlere teslim oldu.³ Bu gelişmelere rağmen Fransa'ya karşı kurulan ittifaklar kısa zaman içinde gevşemeye başladı. İngiltere'nin Kölemenler ile yakın ilişki içine girmesi Osmanlı İmparatorluğu'nu rahatsız etmeye yetti. İngiltere, ancak 1803'te Fransa ile yeniden mücadeleye başladığı zaman Osmanlı İmparatorluğu ile bir andlaşma yapıp Mısır'ı tahliyeyle razı oldu.⁴ Öte taraftan Rusya'da belli bir kesim, Rusya'nın çıkarlarının batıda boş yere savaşlar yapmakta değil Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişlemekte olduğunu düşünüyordu. Bu düşünceler, I. Pavle (1796–1801) tarafından itibar

¹ Isyanın başlangıcı ile ilgili ayrıntılar hakkında bkz., Selim Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyanları, 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007, s. 66–72.

² Bu ittifak andlaşmaları ile Rusya ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğüne kefil oluyorlardı. Mütakabiliyet esası gereğince, aynı taahhüt Osmanlı İmparatorluğu tarafından da yapılmıştı. Bkz., Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri, XVII ve XIX. Asırlarda*, İstanbul, Türk Tarih Kurumu, 1940, s. 64; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasal Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları*, Cilt I, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1953, s. 198–199 ve 201–202.

³ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasal Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1997, s. 56.

⁴ Ibid., s. 87–88.

görmüş ve Rusya, Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma üzerine müzakereler yapmaya başlamıştı. Ancak I. Pavle, 11 Mart 1801'de bir suikastta öldürülünce Rusya'nın Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma planları rafa kalkmıştı.⁵ I. Pavle'nin yerine geçen I. Aleksandr (1801–1825), Osmanlı İmparatorluğu'nu tedirgin etmemek için Yunan Adaları'ndaki askerî varlığının önemli bir kısmını geri çektiği gibi, babasının 1790'larda yardım sözü verdiği Karadağlıları aktif olarak desteklemekten kaçındı. Ancak hem İstanbul'da Rus hem de Petersburg'da Türk karşıtı güçlü politik geleneğin sürmesi, 1798'de kurulan ittifakı pamuk ipliğine bağlı bir hale getirdi. Osmanlılar, 25 Haziran 1802'de Fransa ile Paris'te Mısır meselesine son veren ve aynı zamanda Osmanlı-Fransız yakınlaşmasını başlatan bir andlaşma imzaladılar.⁶ Öte taraftan İngiltere ve Rusya'nın Napoléon'a karşı kurdukları ittifaka 20 Eylül 1803'te bir tarafsızlık deklârasyonu ile katılmayacaklarını gösterdiler. Sırp isyanları patlak verdiği sırada Osmanlı İmparatorluğu, 18 Mart 1804'te kendini imparator ilan eden Napoléon'u tanıyıp tanımamak sorunu ile karşı karşıya bulunuyordu.⁷

Avusturya, Rusya ve İsyanın İlk Evresi (1804-1806)

İsyanın uluslararası bir sorun haline gelmesinde Büyük Güçler içinde özellikle Avusturya ve Rusya'nın önemli bir yeri vardır. Bu nedenle bu iki devletin isyan karşısındaki politikalarını daha derin bir şekilde değerlendirmek gerekir. Avusturya, 1788–91 savaşından sonra Avrupa'daki gelişmelerin etkisi altında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı barışçı bir siyaset takip ediyordu. Ekim 1797'de Campo Formio Andlaşması ile Dalmaçya ve Kotor'u aldıktan sonra Balkanlar'daki genişlemesinin doğal sınırlarına ulaştığını düşünen Avusturya yönetimi, asıl tehlikenin batıdan (Napoléon'dan) geleceğini hesaplayarak doğudaki emperyal arzularına gem vurmuş ve Güneydoğu Avrupa'da mevcut durumun korunmasını dış siyasetinin temeline yerleştirmişti.⁸

Başta Kara Yorgi olmak üzere isyan liderlerinden bir kısmı 1788–91 Osmanlı-Avusturya savaşında Habsburg ordularının hizmetinde bulunmuşlardı.⁹ Bir anlamda bu hizmetin de karşılığı olarak, isyan başlar başlamaz Avusturya'dan

⁵ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999, s. 295.

⁶ Andlaşma biri gizli olmak üzere 11 maddeden oluşmaktadır. 5. maddede iki devlet karşılıklı olarak birbirinin toprak bütünlüğünü garanti etmişlerdir: Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, s. 215-217.

⁷ Matthew S. Anderson, *Doğu Sorunu 1774–1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, çev. İdil Eser, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 51-52; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasal Tarihi*, s. 89.

⁸ I. S. Dostjan, "Russland, Österreich und der erste serbische Aufstand 1804–1813", D. M. Drabek-W. Leithsch, (der.), *Russland und Österreich zur Zeit der Napoleonischen Kriege*, Viyana, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1989, s. 98.

⁹ Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyanları*, s. 48-52.

yardım talebinde bulundular. İsyancıların yardım talepleri, Viyana nezdinde kabul görmedi. Avusturya imparatoru I. Franz (Kutsal Roma İmparatoru olarak II. Franz 1792–1806; Avusturya İmparatoru olarak I. Franz 1804–1835) isyana oldukça temkinli yaklaşmaktaydı. İmparatorun bu tutumuna karşı kardeşi Arşidük Karl ve grubu, isyandan istifade etme politikası güdüyorlardı. İsyan boyunca Avusturya'nın siyasetinde görülen değişiklikler dış gelişmeler ile birlikte içerideki bu görüş farklılıklarından kaynaklanacaktır.¹⁰ İsyan başladıktan sonra Avusturya sınır komutanı General Geneyne, Osmanlı-Avusturya sınırındaki garnizon subaylarına, Sırbistan'da meydana gelen hadiselerde tamamen tarafsız kalmalarını, hiçbir şekilde bu hadiselere karışmamalarını, açıktan ve resmî olarak mühimmat geçişine izin vermemelerini, sadece ticaret dairesinde kalan ve askerî bir üstünlüğe yol açmayacak geçişlere müsaade etmeleri yolunda emirler gönderdi.¹¹ Ancak Osmanlı-Avusturya sınırında görev yapan ve bir kısmı da Sırp asıllı olan subaylar, isyana sempati duymaktaydılar. Bu sebeple Geneyne'in emirlerini geniş bir şekilde yorumlayarak isyancıların Sırp tüccarlar vasıtasıyla silah ve mühimmat temin etmelerine göz yummaktaydılar.¹² Bununla birlikte Avusturya yönetiminin genel politikası bir an evvel sınırındaki bu huzursuzluğun ortadan kaldırılmasına dayanıyordu. Çünkü Avusturya'nın Sırbistan üzerinde gerçekleştirdiği ticaret Semendire sancağındaki isyan ile birlikte darbe almaya başlamıştı. Nitekim General Geneyne, asayiş ve düzenin temini için isyanın hemen başında Mayıs 1804'te isyancılarla Dayılar arasında Zemun'da arabuluculuk yapmıştı.¹³ Bu görüşmeden birkaç gün önce Kara Yorgi, Schajtinsky isimli bir Avusturya subayına, Belgrad, Böğürdelen ve Semendire'yi ele geçirip, Avusturya'ya teslim etmeyi önermiş ve eğer Avusturya bunu kabul etmez ise bu teklifi başka bir büyük güce götüreceğini eklemiştir.¹⁴

Avusturya, Kara Yorgi'nin bu teklifine sıcak bakmadı. Çünkü Avrupa'da Napoléon tehlikesi gün geçtikçe kendini daha fazla hissettirirken, bu şartlar altında Osmanlı İmparatorluğu ile barışı bozmak, sonu kestirilemeyen büyük tehlikelere davetiye çıkarmak olurdu. Öte taraftan bu teklifin, Kara Yorgi'nin iddia ettiği gibi bütün Sırp halkı adına mı yoksa Kara Yorgi ve fraksiyonu tarafından mı yapıldığı belli değildi. Bundan başka Viyana, teklifin isyancıların kendi akıllarından mı yoksa çoğu Sırp olan Avusturya sınır subaylarının kışkırtmasıyla mı

¹⁰ Emmanuel Turczynski, "Austro-Serbian Relations", Wayne S. Vucinich (der.), *The First Serbian Uprising, 1804–1813*, New York, Columbia University Press, 1982, s. 175–176.

¹¹ Slavko Gavrilović, "Srpsko-austrijski odnosi 1804–1806 i aktivnost Prote Mateje", *Otisak iz Zbornika radova Prota Mateja Nenadović*, Naučni skupovi SANU, Cilt XXVI, 1985, s. 44.

¹² Slavko Gavrilović, "Austrija i snabdevanje Srbije oružjem u vreme Prvog ustanka", Vaso Čubrilović (der.), *Istorijski značaj srpske revolucije 1804. godine*, Belgrad, SANU, 1983, s. 176–177.

¹³ Görüşmenin detayları için bkz. Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyanları*, s. 81–84.

¹⁴ Vladan Đorđević, "Karađorđe i Rusija", *Otađbina*, Cilt LIX, 1887, s. 425; Aleksa Ivić, *Spisi iz bečkih arhiva o Prvom srpskom ustanku*, Cilt I, Belgrad, Izdanje blaženopočivšeg Kralja Aleksandra I Ujedinitelja, 1935, s. 157.

ortaya atıldığından da emin değildi. Bu sebeplerden dolayı Avusturya yönetimi bu teklifi kabul etmediği gibi asilere sultana sadakatten ayrılmamaları tavsiyesinde bulundu.¹⁵ Şüphesiz bu teklifin kabul edilmemesinin bir diğer önemli sebebi de Avusturya'nın hemen yanı başında, kendi himayesi altında olsa bile, bir özerk bölgenin ortaya çıkmasını istememesiydi. Avusturya, sınırları içinde önemli miktarda Sırp nüfusu barındırmaktaydı. Böyle bir özerk devletçiğin teşekkül etmesi, ileride Avusturya'nın başını ciddi şekilde derde sokabilirdi.¹⁶ Bütün bunlara rağmen Osmanlı yönetimi, Avusturya'nın isyancılara yardım etmekte olduğuna dair ciddi kuşkular besliyordu. Bu kuşkuların haklılık payı olduğu görülmektedir. Çünkü Avusturya subayları, sadece sınırda mühimmat geçişine göz yummakla kalmıyorlar, bunun yanında bazı subaylar isyancılara askerî eğitim veriyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu, Sırbistan'ı işgal etmek üzere gizli bir planı olduğundan şüphe ettiği Avusturya'yı işe daha fazla karıştırmamak için diplomatik bir dille dostluk ve iyi ilişkilerin devamı için sınıra daha fazla dikkat etmesini hem dayılar hem de isyancılar için mühimmat geçişine izin vermemesini rica etti.¹⁷ İsyancılar, 3 Ağustos 1804'te I. Franz'a bir mektup göndererek Osmanlı yönetimi tarafından isyancılar ile dayılar arasındaki çatışmayı durdurmak ve sancakta asayiş ve huzuru yeniden tesis etmek üzere görevlendirilen Ebu Bekir Paşa'nın taahhütlerinin¹⁸ bir Avusturya memuru tarafından tespit edilmesini ve sultanın onayından sonra Avusturya'nın bu taahhütlere kefil olmasını talep ettiler. Avusturya Osmanlı İmparatorluğu'nun daha fazla şüphesini üzerine çekmemek için, isyancıların bu isteklerine de olumlu cevap vermedi.¹⁹

Avusturya'nın isyancılara karşı gösterdiği ilgisizlik, onları başka güçler aramaya yöneltti. Bunlardan en uygunu Sırlarla dinî ve ırkî bağları bulunan Ruslardı. İsyancılar, daha Ebu Bekir Paşa Belgrad'dan ayrılmadan önce 1804 Eylül'ünün başlarında bir heyeti Rusya'ya yolcu etmişlerdi. Rusya'ya isyan ile ilgili ilk haberler, Viyana, Yaş, İstanbul'daki Rus temsilcileri ve Eflak voyvodası

¹⁵ Benjamin Kallay, *Die Geschichte des serbischen Aufstandes 1807–1810*, Viyana, Holzhausen, 1910, s. 78.

¹⁶ Stojan Novaković, *Tursko carstvo pred srpski ustanak*, Belgrad, Srpska književna zadruga, 1906, s. 404; Turczynski, "Austro-Serbian Relations", s. 177.

¹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (bundan sonra BOA), HAT 15006 (tahmini tarih -tt- Mayıs 1804)

¹⁸ Osmanlı yönetimi isyanın ilk aşamasında isyancıları desteklemiş ve yardım etmişti: BOA, HAT, 5374-F (29 Muharrem 1219 / 10 Mayıs 1804); HAT, 3376-J (5 Zilhicce 1218 / 17 Mart 1804). Fakat sancakta yaşanan gelişmeler, isyancıların yerli Müslüman nüfusa karşı menfi tutumları ve bir hami arayışına girmeleri Osmanlı yönetiminin isyan karşısındaki politikasını değiştirmesine yol açtı. Şimdi en kısa zamanda isyanın sona ermesi gerekiyordu. Bunun için bölgeyi çok iyi bilen Bosna Valisi Ebu Bekir Paşa görevlendirilmişti. Ebu Bekir Paşa sancağa gelmiş Dayıları isyancıların yardımıyla tedip etmiş ve Sırlara artık sancakta huzur ve asayişin temin edileceğini ve reaya hiç kimsenin baskı ve zulüm uygulayamayacağını taahhüt etmişti. Aslantaş, *Osmanlı Sırp İsyanları*, s. 87-90.

¹⁹ Radoslav Perović, *Prvi srpski ustanak akta i pisma na srpskom jeziku 1804-1808*, Belgrad, Narodna knjiga, 1977, s. 88-89; Ivić, *Spisi iz bečkih arhiva*, s. 271-272.

Konstantin Ipsilanti üzerinden ulaşıyordu. Diğerleri, Petersburg'a isyanı sıradan bir huzursuzluk meselesi olarak rapor ederken, Ipsilanti, isyanın çok ciddi sonuçlar doğurabileceği konusunda Rusya'yı uyarıyordu.²⁰ Ancak Rus yönetimi, ilk aşamada Sırbistan'da olup bitenlerin kendi çıkarı açısından ciddi bir sonuç doğurmayacağı görüşündeydi. Daha isyanın başlarında isyancılar, Karadağ'da bulunan Rus General İvelič'ten yardım istediklerinde İvelič, çar ile sultanın çok iyi dost olduklarını söyleyerek yardım talebini reddetmiş ve onlara haklarını İstanbul'da sultan nezdinde aramalarını öğütlemişti.²¹ Ancak isyanın 1804 baharı boyunca genişlemesi ve İstanbul'daki Rus elçisi İtalinski'nin gönderdiği raporlarda Avusturya'nın inisiyatif almakta olduğuna dair bilgiler vermesi, Rusya'nın isyan karşısındaki siyasetini yeniden gözden geçirmesine yol açtı.²²

Rus Dışişleri Bakanı Adam Çartoriyski (1804–1806), Temmuz sonlarında İtalinski'ye gönderdiği bir mektupta, Rusya'nın isyan karşısındaki pozisyonunu şöyle açıklıyordu: Osmanlı İmparatorluğu, başlarda isyanı memnunlukla karşılamış ancak Belgrad'ın Hıristiyanların eline geçme tehlikesi dolayısıyla siyaset değiştirerek isyanı bastırmak için harekete geçmişti. Avusturya ise bu karmaşadan kendine çıkar sağlamaya çalışıyordu. Eğer isyancılar Belgrad'ı ele geçirirler ise Rusya arabulucu olarak hemen devreye girecekti. Ancak şimdilik açıktan bir yardım yapmak akılcıca değildi. Sırbistan'ın uzaklığından dolayı gizli de olsa mühimmat sevkiyatı mümkün görünmüyordu. Para yardımı içinse uygun zamanın beklenmesi gerekmektedir. Fakat her halükarda Rusya bu meseleye ilgisiz kalmamalıydı.²³ Sırp heyeti Kasım 1804'te Petersburg'a ulaştığında Rusya, isyan karşısında bu pozisyonda duruyordu. Çartoriyski, Sırp heyeti ile görüşmesinde dikkatli bir şekilde Osmanlı birliklerinin sancaktaki durumu, isyancıların sayısı ve Ebu Bekir Paşa'nın memuriyeti hakkında sorular sordu. İsyancıların yardım talebi karşısında ise Sırbistan'ın Rusya'dan çok uzakta olduğu ve Rusya'nın elan Osmanlı İmparatorluğu ile dostluk ilişkisi içinde bulunduğu şeklinde soğuk bir cevap verdi.²⁴ Bu cevaba rağmen isyancılar, ısrarları sayesinde taleplerini Çartoriyski'ye sundukları bir mektupla Rus Dışişleri Bakanlığı'nın gündemine sokmayı başardılar. İsyancılar mektupta, Rusların ve Sırp'ların din ve ırk birliğini güçlü bir şekilde vurguladıktan sonra Rusya'dan, cephane, subay ve çok acil olarak da para yardımı istiyorlardı. Ayrıca Rusya, arabulucu ve garantör olarak Sırbistan'a bir konsolos göndermeliydi. İsyancılara göre Sırp'lar, kendi kontrolle-

²⁰ Slavenko Terzić, "Rusija i srpska revolucija 1804–1815", Çedomir Popov (der.), *Evropa i srpska revolucija 1804–1815*, Novi Sad, Platoneum, 2004, s. 230.

²¹ Prota Mateja Nenadović, *Memoari Prota Mateja Nenadovića*, Belgrad, Nolit, 1966, s. 112.

²² Roger V. Paxton, "Russian Foreign Policy and The First Serbian Uprising: Alliances, Apprehensions and Autonomy, 1804–1807", Vucinich (der.), *The First Serbian Uprising, 1804–1813*, s. 44.

²³ Milenko Vukičević, *Karađorđe II (1804–1807)*, Belgrad, DŠKS, 1912, s. 186–187; Terzić, "Rusija i srpska revolucija", s. 233–234.

²⁴ Nenadović, *Memoari*, s. 132–134.

rinde özerk bir idare kurmak istiyorlardı. Bu idare Yunan Adaları'ndaki gibi Rusya'nın doğrudan himayesi altında bulunacaktı. Sırlar, Osmanlı yönetimine vergilerini maktuan ödeyeceklerdi. Ayrıca Sırlardan bir ordu teşkil edilip bu ordu gerektiğinde sultana isyan eden zorbalara karşı savaşıacaktı. Heyete göre şu anda zorbalardan bizar olan Sultan III. Selim (7 Nisan 1789-29 Mayıs 1807) bu şartları kolaylıkla kabul edecekti.²⁵

Çartoriyski, isyancıları bu taleplerinden Rusya'nın menfaatlerini gözetken bir plan ortaya çıkartıp Çar I. Aleksandr'a sundu. Buna göre, isyancıların askerî yardım istekleri geri çevrilecekti. Çünkü bu talep reel-politiğin dışındaydı. Rusya'nın Ocak 1798'de imzalanan ittifak andlaşmasını yenilemek peşindeyken böyle bir yardım yapması, Osmanlı İmparatorluğu'nu gözden çıkarması demektir. Bu ise Balkanlar'a ayak basmış olan Fransa'nın bölgedeki nüfuzunun artmasına yol açacaktı. Bununla birlikte Rusya, menfaati icabı isyancıları yedekte tutmalıydı. Bunun için heyetten iki kişi Sırbistan'a dönerek, isyancıları Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu nezdinde Sırların talepleri için arabuluculuğu kabul ettiğini dolayısıyla Petersburg'dan bir haber gelmedikçe silah bırakmalarını bildirecekti. Sırlar, İstanbul'a bir heyet gönderecek ve bu heyet, Osmanlı yönetimine Sırların sultanın sadık reayası olduğuna dair teminat verecekti. Sırların vergilerini ödemekten imtina etmediklerini ancak bu vergilerin, Sırlar tarafından toplanmasını rica edecekti. Heyet üyeleri, Osmanlı askerlerinin sancaktan çıkmasını ve sancağın savunmasının Sırlar tarafından kurulacak 5.000 kişilik ordu vasıtasıyla sağlanmasını da talep edeceklerdi. Eğer Osmanlı İmparatorluğu, bu şartları kabul ederse, Rusya bu anlaşmaya kefil olacaktı. Öte taraftan Rusya Sırlara din ve ırk kardeşliğinin bir göstergesi olarak para yardımı yapacaktı.²⁶

Çartoriyski'ye göre Rus yönetiminin isyancılarla bu şekilde temasa geçmesi hiç şüphesiz Osmanlı İmparatorluğu'nun tepkisine sebep olacaktı. Bu tepkinin Fransa ile bir ittifak şeklinde tezahür etme ihtimali, Rusya'nın, Sırp isyanından umduğu faydaları fazlasıyla alıp götürebilirdi. Bu sebeple Çartoriyski, Italinski'ye, şüphe uyandırmamak için, bir Sırp heyetinin Petersburg'a geldiğini ancak Çar I. Aleksandr'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine kesinlikle karışmak istemediğini Osmanlı memurlarına bildirmesi talimatını verdi. Rusya, sadece zulüm ve zorbalardan kurtulması için Sırlara bazı imtiyazların tanınmasını tavsiye ediyordu.²⁷ Bu imtiyazlara göre Sırlar, Eflak ve Boğdan'da olduğu gibi kendi idarecilerini kendi aralarından seçecekler buna karşın Eflak ve Boğdan'dan farklı olarak bunların tayin ve tasdiki sadece sultanın uhdesinde kalacaktı. Öte taraftan Sırp idareciler, malî ve askerî güçleri nispetinde sultanın emrine bir ordu tahsis etmekle yükümlü olacaklardı. Rusya'nın düşüncesine göre tanınacak bu

²⁵ Vukičević, *Karađorđe*, s. 192-194; V. P. Graçev ve N. P. Danilova (der.), *Pervoe Serbskoe Vosstanie 1804-1813 gg i Rosii*, I, Moskova, Nauka, 1980, s. 60-62.

²⁶ Paxton, "Russian Foreign Policy and The First Serbian Uprising", s. 49-50.

²⁷ Vukičević, *Karađorđe*, s. 196.

imtiyazlarla Sırlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun malî ve askerî gücüne güç katacaklardı. Rusya'nın Belgrad paşalığında (Semendire sancağı) barış ve huzurun gelmesine katkı yapmaktan başka bir amacı yoktu.²⁸ İsyancıların Rusya ile temasa geçtiklerini öğrenen Osmanlı yönetimi, daha önceden Rusya'nın bu türden girişmelerine kati şekilde menfi cevap verilmesi kararını almış ve Reisülküttab Mahmud Raif Efendi'ye (Ağustos 1800-Ağustos 1805) bu hususta emir yazılmıştı.²⁹

1805 baharında Sırbistan'a dönen Sırp heyeti, Petersburg'dan Rusya'nın destek mesajını getirdi. Zayıf da olsa Rusya'nın verdiği bu destek, isyancılar üzerinde büyük bir etki yarattı. Rusya'nın vaatleri, o zamana kadar talepleri, huzur ve asayişin sağlanması, zorbalıların sancaktan çıkartılması ve Hacı Mustafa Paşa zamanında sahip oldukları hakların iadesinden ibaret olan isyancılar arasında sancakta özerk bir idarenin kurulabileceğine dair fikirlerin uyanmasına yol açtı. İsyan liderleri, bu hususları müzakere etmek üzere Nisan 1805'te bir toplantı yaptılar ve Rusya'nın tavsiyesiyle İstanbul'a bir heyet gönderme kararı aldılar.³⁰

Sırp heyeti 1805 Haziran'ında İstanbul'a ulaştı. Sırlar geniş özerklik içeren taleplerinin kabul edilmesi hususunda özellikle Rus elçisi İtalinski'nin aktif desteğine güveniyorlardı. İtalinski ise o sırada peşinde olduğu Osmanlı-Rus ittifakının yenilenmesini tehlikeye atmak istemediği için Osmanlı yönetiminin tavrını diplomatik yollarla ve imalarla öğrenmeye çalışıyor ve doğrudan müdahaleden kaçınıyordu. Elçi, Petersburg'a gönderdiği raporda, Mahmud Raif Efendi ile görüştüğünü, Reis Efendi'nin kendisine Sırların taleplerini içeren mahzarın tercüme edilmekte olduğunu ve henüz mahiyetini tam olarak bilmediğini, bununla birlikte Osmanlı hükümetinin, Sırp taleplerine karşı müspet yaklaştığını söylediğini bildiriyordu.³¹ Ancak mahzar tercüme edilip içeriği ortaya çıkınca bu iyimser hava birden kayboldu. Osmanlı yönetimine göre talep edilenler, Sırların reyalıktan çıkıp bir cumhuriyet kurmaları anlamına gelmekteydi. Bu sebeple, bu talepleri kabul etmek mümkün değildi. Sırbistan'da Ebu Bekir Paşa'nın yaptığı düzenlemelerin dışına çıkılmayacaktı. Eğer itaat dairesinden ayrılmazlar ise Sırlara lütf ve inayetten başka muamelede bulunulmayacaktı.³²

Bu arada isyancılar Sultan III. Selim tarafından isyanı bastırmakla görevlendirilen Mustafa Hafız Paşa'yı 18-20 Ağustos 1805'te İvankovats'ta yenilgiye uğratmışlar ve böylece ilk defa açık bir şekilde Osmanlı merkezî yönetimine karşı isyan bayrağını çekmişlerdi.³³ İsyancılar 1805 sonuna doğru da Semendire'yi ele

²⁸ Ibid., s. 197; Paxton, "Russian Foreign Policy and The First Serbian Uprising", s. 50.

²⁹ BOA, HAT, 2530 (19 Zilhicce 1219 / 21 Mart 1805).

³⁰ Ljubica Kandić, *Skupštine u sistemu vlasti države Prvog ustanka (1804-1813)*, Belgrad, Štamparija PTT, 1963, s. 38.

³¹ Vukićević, *Karađorđe*, s. 263; Gračev ve Danilova, *Pervoe Serbskoe Vosstanie*, s. 141.

³² BOA, HAT, 5424 (tt. Mayıs-Haziran 1805).

³³ Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyancıları*, s. 99-100.

geçirdiler. Artık isyanın bir hak arama mücadelesi olmadığı Osmanlı yönetimi tarafından anlaşılmıştı. İstanbul isyanı bastırmak için uygun zamanı kollamaya başlamıştı.

Bu süreç boyunca Avrupa'da çok önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. Napoléon, 17 Ekim 1805'te Ulm'da Avusturya'yı, 2 Aralık 1805 Austerlitz'de Avusturya-Rus ortak ordularını ezmış ve bu galibiyetler Avrupa'daki dengeleri tamamen değiştirmişti. Fransa ve Avusturya arasında imzalanan Pressburg Andlaşması (26 Aralık 1805) ile Üçüncü Koalisyon çökmüş bulunuyordu. Bu andlaşma ile Fransa, Avusturya'dan Dalmaçya ve İstra'yı almıştı. Napoléon, bu defa Mısır işgali sırasındaki politikanın tersine Avrupa'daki ilerlemesine devam edebilmek için Osmanlı İmparatorluğu'nu yanına çekmeye çalışmaktaydı. Napoléon'un başarıları İstanbul'da 1799'dan beri güçlü bir şekilde hissedilen Rus nüfuzunun kırılmasına yol açtı. Sultan Selim, artık Osmanlı-Rus-İngiliz ittifakından bir fayda sağlanmayacağını görmüştü. Şimdi yapılması gereken Napoléon ile ilişkileri düzeltmekti. Bu sırada Fransa'nın maslahatgüzarı Ruffin, Osmanlı hükümetine Kırım'ı Ruslardan geri almak için Fransa'nın yardımını önermiş ve aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun Napoléon'un imparatorluk unvanını tanıması için diplomatik faaliyete geçmişti.³⁴

İstanbul'daki Rus ve İngiliz diplomatlar Ruffin'in çabalarını engellemeye çalıştılar. Özellikle Murusi ve İpsilanti ailelerinin Osmanlı hükümeti içindeki pozisyonlarını kullandılar. Bu aileler, ellerinde tuttıkları baş tercümanlık makamından dolayı, Osmanlı dış siyasetinde oldukça etkiliydiler. Ancak Fransız tarafı olan Reisülküttab Ahmed Vasıf Efendi (Ağustos 1805-Ekim 1806), bu etkileri kırarak, III. Selim'in dikkatini Napoléon'un askerî başarılarına ve bunun doğuracağı muhtemel sonuçlara çekmeyi başardı. Neticede Şubat 1806'da III. Selim, Napoléon'un imparatorluk unvanını tanıdı.³⁵ İstanbul'da siyasî ibrenin Fransa tarafına döndüğü artık açık bir şekilde görülmekteydi. Nitekim Şubat başında İngiliz elçisi, Londra'ya Osmanlı hükümeti nezdindeki İngiliz nüfuzunun tamamen kaybolduğunu yazmıştı.³⁶

Avusturya ve Rusya'nın yenilgileri, Osmanlı İmparatorluğu'na Sırp isyanını bastırmak için nispeten uygun bir zemin sağlamışa benziyordu. Ağustos 1805'de Hafız Paşa'nın bozguna uğramasından sonra Osmanlı hükümeti, daha sert ve kapsamlı tedbirler almak üzere harekete geçti ve III. Selim isyancılara karşı cihad

³⁴ Stanford Shaw, *Between Old and New The Ottoman Empire under Sultan Selim III 1789–1807*, Cambridge-Massachusetts, Harvard University Press, 1971, s. 335.

³⁵ Shaw, *Between Old and New*, s. 335.

³⁶ Čedomilj Mijatović, "Prepisi iz zvaničnih i poverljivih izveštaja engleske ambasade u Carigradu od godine 1804 do godine 1814", *Spomenik Kraljevske Akademije*, Cilt LIV, 1922, s. 49.

ilan etti.³⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük bir askerî operasyon hazırlamakta olduğunu öğrenen isyancılar bunu engellemek için hemen harekete geçtiler. İstanbul'a bir arzuhal göndererek sultanın sadık reayası olduklarını, yalnızca zalimlere karşı isyan ettiklerini, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da vergilerini tam ve zamanında ödeyeceklerini bildirmelerine rağmen daha önce Osmanlı yönetimi tarafından reddedilen taleplerini yinelediler.³⁸ Asiler, ayrıca, daha önce yaptıkları gibi, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde dış baskı kurmak için Avusturya ve Rusya'dan inisiyatif almalarını istediler.³⁹ İsyancıların ricasıyla İstanbul'daki Avusturya ve Rusya elçileri, isyancıların taleplerinin kabulü için girişimlerde bulundular. Bu cümleden olarak Avusturya, vakti zamanında Osmanlı himayesindeki Erdel beyliğinin sahip olduğu imtiyazların Sırlara tanınmasını, Kara Yorgi'nin de prens olarak tayin edilmesini önermişti. Rusya ise Sırbistan'ın Eflak beyliği gibi bir beyliğe dönüştürülmesi ve İpsilanti soyundan birinin voyvoda olarak atanmasını istiyordu.⁴⁰

Bütün bu tekliflerin Avusturya ve Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki nüfuzlarının artmasına yol açacağını gören Fransa ise bu planlara karşı çıkarak, Sırp sorununun bir iç mesele olduğunu, dolayısıyla herhangi bir yabancı gücün bu meseleye müdahaleye hakkı olmadığını düşünmekte ve Bâb-ı Âli'ye bu hususta taviz vermemesini tavsiye etmekteydi. İsyanı bastırmaya ciddi bir şekilde karar veren Osmanlı yönetimi, Eflak ve Boğdan'ın imtiyazlarının eskiden geldiğini oysa Sırların, sultanın reayası olduğunu belirterek ne Avusturya ne de Rusya'nın teklifini kabul etti. Reisülküttab Ahmed Vasıf Efendi, Avusturya elçisi Stürmer ile yaptığı görüşmede Sırp sorununun müzakereye tamamen kapalı olduğunu ve Sırlar sultandan af bekliyorlarsa öncelikle silahlarını bırakmaları gerektiğini bildirdi.⁴¹ İtalinski, Nisan 1806'da Çartorisyki'ye gönderdiği bir raporda, Pressburg Andlaşması'ndan sonra Avusturya'nın, İstanbul nezdinde hiç bir ağırlığının kalmadığını, Osmanlı memurlarının, kendisine Stürmer'den farklı bir dil kullanmalarına rağmen Rus teklifinin de kabul görmediğini haber vermektedir.⁴² Osmanlı yönetiminin bu kararlılığına rağmen isyanın bastırılmasına dö-

³⁷ Sejfuddin Kemura, *Prvi srpski ustanak pod Karagjorgjem od godine. 1219 po hiđ ili 1804 po I. do dobitka autonomije po turskim vrelima*, Saraybosna, Islamska dionička štamparija, 1914, s. 62-63; Georgi Balašćev, *Neizdati turski dokumenti o srpskom ustanku 1805 i 1813 godine*, Belgrad, Štamparija Sv. Nikolić, 1905, s. 15.

³⁸ BOA, HAT, 16134-A (tt. Mart 1806).

³⁹ Perović, *Prvi srpski ustanak*, s. 149-154.

⁴⁰ Asım Efendi, *Asım Tarihi*, Cilt II, İstanbul, Ceride-i Havadis Matbaası, 1867, s. 153; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cilt VIII, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1309, s. 71-72.

⁴¹ Avusturya ve Rusya daha bu teklifleri yapmadan önce Osmanlı hükümeti ne cevap verileceğini kararlaştırmıştı. Reis Efendi'ye Avusturya elçisinin Sırlarla ilgili bir görüşme isteği olursa bunun Osmanlı'nın iç işidir diyerek önüne geçmesi konusunda padişahın kesin emri bulunuyordu: BOA, HAT, 14621 (tt. Mart 1806).

⁴² Graçev ve Danilova, *Pervoe Serbskoe Vosstanie*, s. 231.

nük askerî çabalar Bosna tarafı hariç olmak üzere pek bir sonuç vermezken⁴³ Osmanlı-Rus ilişkileri de gittikçe kötüleşmekteydi. Osmanlı yönetiminin, Napoléon'u imparator olarak tanınması, Rusya ve İngiltere'nin tepkisine neden olmuştu. Aralarında ittifak andlaşması bulunsa da ufukta bir Osmanlı-Rus savaşı belirmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki askerî tedbirleri Rusya'nın dikkatinden kaçmamıştı. I. Aleksandr, III. Selim'e gönderdiği bir mektupta, Sırlara karşı şefkatle yaklaşılması gerektiğini belirtmiş ve Rumeli'ye yapılan asker sevkîyatının iki ülke arasındaki dostluğa zarar vereceği uyarısında bulunmuştu.⁴⁴

Osmanlı-Rus Savaşı ve Sırp İsyanı (1806-1812)

Fransa, Ulm ve Austerlitz galibiyetlerinden sonra Avusturya ile imzaladığı Pressburg Andlaşmasıyla (26 Aralık 1805), Venedik, İstra ve Dalmaçya'yı ele geçirmişti. Fransa'nın bu şekilde Balkanlar'ın en önemli siyasî-askerî güçlerinden biri haline gelmesi, bölgenin aktörleri Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nu endişeye sevk etmişti. Bu iki devlet daha önce Fransa'ya karşı ittifak oluşturmalarına rağmen Balkanlar'daki çıkarları taban tabana zıt olduğundan dolayı Fransa'ya karşı ortak bir politika geliştirememişlerdi. Osmanlı İmparatorluğu, Balkanlar'da sahip olduğu toprakları muhafazaya çalışırken, Rusya, kendi himayesinde bir Güney Slav Devleti kurmayı planlıyordu. Bu devlet Dalmaçya'ya yerleşen Fransa'ya karşı bir tampon vazifesi görecek ve hatta Ortodoks-Hıristiyan halklardan toplanacak gönüllü birliklerin yardımıyla Fransa'yı Dalmaçya ve İtalya'dan çıkaracaktı.⁴⁵ Bu şartlar altında Osmanlı İmparatorluğu, bir denge politikası güderek iki devlet arasındaki çatışmadan faydalanmaya çalışmaktaydı. Ancak Rusya ve Fransa'nın Balkanlar'daki faaliyetleri bu denge politikasının uzun süre devam edemeyeceğini göstermişti. Osmanlı İmparatorluğu, önünde sonunda bu iki devletten birine yaklaşmak zorundaydı. Nihayet Osmanlılar, kendilerine daha uzak olan ve daha az tehlike yaratacağını düşündükleri Fransa'yla münasebetlerini güçlendirmeyi tercih ettiler. Osmanlı İmparatorluğu'nun Fransa'ya yakınlaşmasından son derece rahatsızlık duyan Rusya, Mayıs 1806'da, İngiltere'ye Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma önerisi dahi götürmüştü. İngiltere'nin itibar etmediği bu öneriye göre Rusya, Tuna Prensliklerini, İngiltere ise Mısır'ı alacaktı.⁴⁶ Rusya'nın ittifak andlaşmasına aykırı bu tutumu, yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma projeleri imal etmesiyle sınırlı değildi. Bunun ötesinde Balkan halklarını Osmanlıya karşı kıskırtıyordu. Sırlara henüz askerî olmasa da maddî ve moral destek sağlıyor, silah bırakmamaları için

⁴³ Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyanları*, s. 103-106.

⁴⁴ BOA, HAT, 52140 (4 Safer 1221 / 23 Nisan 1806).

⁴⁵ Lawrence P. Meriage, "The First Serbian Uprising (1804-1813) and the Nineteenth-Century Origins of the Eastern Question", *Slavic Review*, Cilt 37, No 3, 1978, s. 426.

⁴⁶ Anderson, *Doğu Sorunu*, s. 55.

her türden propagandayı yapmaktan çekinmiyordu. Bunun yanında Karadağlıları da, Fransa'yı Dubrovnik'ten çıkarmak üzere asker olarak kullanıyordu.⁴⁷

Napoléon'un 2 Mayıs'ta Sebastiani'yi İstanbul elçisi olarak atamasıyla, Osmanlı-Fransız ilişkileri yeni bir safhaya girdi. Sebastiani'ye verilen görev, Fransa'nın hiçbir yerde isyancıları desteklemeyeceği konusunda İstanbul'u temin etmek, Osmanlı İmparatorluğu ve İran arasında Rusya karşıtı bir ittifakın kurulmasını sağlamak, Boğazları Ruslara kapattırmak, Osmanlı yönetiminin Eflak ve Boğdan üzerinde tam bir hâkimiyet kurmasına yardımcı olmak ve Rusya'nın, Balkanlar'daki nüfuzunu tamamen kırmaktı.⁴⁸ Sırp sorununa gelince, Napoléon, Sebastiani'ye Sırbistan'dan geçerken bölgedeki havayı dikkatli bir şekilde koklamasını ancak isyan liderleriyle kesinlikle görüşmemesini, İstanbul'a vardığında Rusya'nın açık destek verdiği bu isyanın ancak güç ve şiddet kullanarak bastırılabilceği konusunda Bâb-ı Âli'yi uyarması emrini vermişti.⁴⁹ 9 Ağustos'ta İstanbul'a ulaşan Sebastiani, kısa zaman içinde İstanbul'daki en nüfuzlu diplomat haline geldi. Sebastiani, bu nüfuzunu, Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasındaki ilişkileri bozmak için kullanmaya başladı. Rusya'nın çıkarlarına hizmet ettikleri gerekçesiyle Eflak ve Boğdan voyvodalarının azılları için Bâb-ı Âli üzerinde baskı kurdu. Eflak Voyvodası Konstantin İpsilanti'nin Rusya'nın hizmetinde olduğu ve Sırpıları tahrik ettiği bilinen bir durumdu. Ancak voyvodaların tayin ve azılları, 1802'de yapılan andlaşma gereği Rusya'nın da onayına bağlanmıştı. Buna rağmen Sultan Selim, Rusya'ya haber vermeden 24 Ağustos'ta Konstantin İpsilanti ve Aleksandr Murusi'yi azledip bunların yerine sırasıyla Divan-ı Hümâyun tercümanı Kalimaki ve Aleksandr Suço'yu tayin etti.⁵⁰ Bu atamalar, Rusya ile yapılan andlaşmaların açıkça ihlali demektir.⁵¹ Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'ndan, azledilen voyvodaların yerlerine iadesini talep edip aksi takdirde Eflak ve Boğdan'ı işgal edeceği tehdidinde bulundu. Bu arada Sebastiani, iki ülke arasındaki gerilimi körüklemek için Bâb-ı Âli'den Rus gemilerinin Boğazlardan geçişini durdurmasını ve sözde Sırpıları bastırıp daha sonra Tuna'ya ilerleyecek olan Dalmaçya'daki Fransız birliklerine, Bosna-Hersek üzerinden yol vermesini istedi. Sebastiani'nin, Rusya karşıtı siyaset sürdürmesi konusunda Osmanlı yönetimini teşvik etmesine rağmen Rus tehdidinin Dalmaçya'daki Fransa tehdidinden daha yakın ve büyük

⁴⁷ Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, s. 56.

⁴⁸ Meriage, "The First Serbian Uprising", s. 424.

⁴⁹ Petar Popović, *Francusko-srpski odnosi za vreme Prvog ustanka*, Belgrad, Filozofski fakultet, 1933, s. 24.

⁵⁰ Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, s. 74; Enver Ziya Karal, "The Ottoman Empire and the Serbian Uprising 1807-1813", Wayne S. Vucinich (der.), *The First Serbian Uprising 1804-1813*, New York, Columbia University Press, 1982, s. 211.

⁵¹ Küçük Kaynarca Andlaşması'nın 16. ve Aynalıkavak Tenkihnamesi'nin 7. maddeleri Rusya'ya Memleketeyn'in (Eflak-Boğdan) statüsünde söz hakkı tanımıştı. 1784 tarihli Eflak ve Boğdan memleketlerine dair senet denilen ve Rusya ve Avusturya elçilerinin takrirlerine cevaben yazılan vesikada voyvodaların tahkik olunmuş töhmetleri vuku bulmadıkça azl olunmayacakları karara bağlanmıştı: Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri*, s. 107-109.

olduğuna kanaat getiren Sultan Selim, 16–17 Ekim’de İpsilanti ve Murusi’yi yeniden Eflak ve Boğdan voyvodaları olarak atadı.⁵² Fakat 14 Ekim’de Napoléon’un Jena’da Prusya ordusunu ezdiği haberi İstanbul’a ulaştığında, Osmanlı İmparatorluğu’nun siyaseti bir kez daha yön değiştirdi ve Fransa ile ittifak andlaşmasını müzakere etmek üzere Paris’e bir temsilci gönderme kararı alındı. Bütün bu gelişmeler bir Osmanlı-Rus savaşını kaçınılmaz hale getirmişti. Nitekim Kasım’ın ortalarında Ruslar, Dinyester’i geçerek Osmanlı topraklarına girmeye başladılar. Osmanlı İmparatorluğu, ancak Fransa’nın da cesaretlendirmesiyle 22 Aralık 1806’da Rusya’ya savaş ilan edebildi.⁵³

1806 yazında isyancılar Belgrad ileri gelenlerinden Petar İçko isimli bir tüccarı özerklik taleplerini sunmak üzere İstanbul’a göndermişlerdi. Petar İçko’nun ikameti sırasında Sırbistan’da Osmanlı birliklerinin yenilmekte olduklarına dair haberler İstanbul’a gelmeye başlamıştı. Bir yandan bu mağlubiyetler, öte taraftan gün geçtikçe bozulan ve bir savaşa doğru giden Osmanlı-Rus ilişkileri, Osmanlı yönetimini isyancıların taleplerini kabule mecbur bıraktı. Eğer isyancıların taleplerine olumlu cevap verilmez ise iki cephede birden savaşıma tehlikesi ortaya çıkabilirdi. Bu tehlikenin önüne geçmek için Sırlara geniş mali ve idarî unsurlar ihtiva eden imtiyazlar tanındı.⁵⁴ Osmanlı yönetimi bu imtiyazlarla isyanın sona ereceği beklentisi içindeydi. Ancak bu beklenti kısa zamanda boşa çıkacaktı.

İsyan başladığından beri isyancıları el altından destekleyen Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ile savaş ihtimalinin ortaya çıkmasıyla birlikte, Osmanlı güçlerini iki cephede savaşmaya mecbur bırakmak için isyancılarla olan ilişkisini sıkılaştırmaktaydı. Tuna ordusu komutanı General Mikhelson, muhtemel bir Osmanlı-Rus savaşında Bulgar ve Rumenlerle birlikte Sırp gönüllülerin Rusya’nın savaşı kazanmasına önemli katkılar yapabileceklerini ve bu amaçla Sırlara verilen desteğin artırılması gerektiğini düşünüyordu. Mikhelson, isyancıların askerî durumlarının ne olduğunu ve ne türden ihtiyaçları bulunduğunu, Fransa’nın Sırlara yönelik herhangi bir faaliyetleri olup olmadığını öğrenmesi için bir temsilcisini Sırbistan’a göndermişti.⁵⁵ Bu adımlarla yetinmeyen Rusya, Ağustos ayında Yaş’a, Konstantin İpsilanti’nin yanında ikamet edecek ve Sırp sorunu ile meşgul olacak Konstantin Rodofinikin isimli bir memur tayin etti. Yaş’a gelen Rodofinikin ile hemen yakın temasa geçen İpsilanti, Rodofinikin’e, Osmanlıların Balkanlar’dan nasıl çıkarılacağına dair planlar sunmaya başladı. İpsilanti’ye göre

⁵² Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, s. 76-77.

⁵³ Shaw, *Between Old and New*, s. 352-353; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt V, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2005, s. 146–147.

⁵⁴ BOA, HAT, 5508 (tt. Ağustos 1806); Cev. Har. 3659 (3 C.ahir 1221 / 18 Ağustos 1806); Ayrıca bkz. Çetin Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sırp Meselesi*, İstanbul, Kutup Yıldızı Yayınları, 2001, s. 81-82.

⁵⁵ Alexander Mikhailovsky-Danilevsky, *Russo-Turkish War of 1806-1812*, (çev. ve der.), Alexander Mikaberidze, West Chester, The Nafziger Collection, 2002, s. 31-32; Paxton, “Russian Foreign Policy”, s. 56.

Rusya'nın Sırlara daha fazla destek vermesi gerekiyordu. Yapılacak yardımlarla 40.000 olan isyancıların sayısı 70.000'e kadar çıkabilecekti. Bu güç ile beraber Eflak-Boğdan halkı arasında silahlandırılacak 10.000 kişi ve İstanbul muhalifi paşalarla birlikte harekete geçilerek Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar'dan sürülecekti.⁵⁶ Aslında vaziyet oldukça açıktı. İpsilanti'nin planları olmasa dahi isyancıları yanına çekmesi, Fransa ile savaşmakta olan Rusya'nın, Osmanlı cephesindeki yükünü hafifletmesi bakımından elzemdi. Bu gerçeğin farkında olan General Mikhelson, Osmanlı-Rus savaşı başladıktan hemen sonra Kara Yorgi'ye, Osmanlı İmparatorluğu ile savaşa Balkanlar'daki Ortodoks halkların çıkarlarını koruma gayretinden dolayı girdiklerini bildirip, Bâb-ı Âli'nin Sırlara tanıdığı imtiyazları kastederek Türklerin "sahte" vaatlerine kanmamasını salık verdi. Mikhelson'a göre Sırların ödeyeceği vergilerle toplanan para, yine onlara karşı kullanılacaktı. Zaman Hıristiyanların bağımsızlığa kavuşmaları zamanıydı. Sırlar, aktif olarak Rusya'ya yardım etmeli ve Tuna boylarındaki Rus güçleri ile birleşerek Osmanlıları bu topraklardan atmalıydı.⁵⁷

İsyancılar, Rusların vaatleri karşısında görüş ayrılığına düştüler. Acaba Osmanlı yönetiminin tanıdığı imtiyazlarla mı yetinmeli yoksa Osmanlı-Rus savaşından istifade ile "bağımsızlık" için savaşa devam mı edilmeliydi? Birinci fikri benimseyenler artık isyanın önder kadrosu içinde etkileri kalmamış olan yaşlı knezlerdi. Kara Yorgi ve voyvodaları ise bağımsızlığın yakın olduğunu düşünüyorlardı. Bu ikinciler ağır bastı ve Sırlar savaşa devam kararı aldılar.⁵⁸ Osmanlı yönetimi açısından bu bağlamda en önemli husus Ruslarla Sırların birleşmesini önlemektir. Eğer Sırlar, Fethülislam-Niş hattını yararlar ise Osmanlı orduları kuzeyden tamamen kuşatılabilir. Bu nedenle bölgedeki kale muhafızlarından müstahkem mevkiilerin berkitilmesi, mühimmat ve zahire tedarikine gayret gösterilmesi istendi.⁵⁹

Osmanlı-Rus savaşının başında Rus ordusu, kolay bir şekilde kuzeydeki kaleleri ele geçirmiş, ancak Karadeniz'den Adriyatik'e kadar Sırların da yardımıyla bir kordon oluşturma hedefine henüz ulaşamamıştı. İngilizlerin Boğaza saldırıları⁶⁰ Rusya'ya karşı yapılacak seferi geciktirmiş olmasına rağmen Osmanlı ordusu 12 Nisan'da Davutpaşa sahrasından hareketle 26 Nisan'da Edirne'ye ulaştı ve 5 Mayıs'ta cepheye hareket etti. Bu ordunun bir kısmı İsmail'e bir kısmı Silistire üzerinden Bükreş'e yürüyerek Eflak ve Boğdan'daki Rus ordusunun arasına girecekti. Diğer bir kısmı ise Fethülislam-Niş hattını koruyacak ve böylelikle Sırların Ruslarla birleşmesi önlenecekti.⁶¹

⁵⁶ Grugur Jakšić, *Evropa i vaskrs Srbije (1804-1834)*, Belgrad, Narodna misao, 1933, s. 77.

⁵⁷ Vukičević, *Karađorđe*, s. 461-462; Wayne S. Vucinich, "Russia and First Serbian Uprising, 1807-1809", Vucinich (der.), *The First Serbian Uprising 1804-1813*, s. 103.

⁵⁸ Kandić, *Skupštine*, s. 52-53.

⁵⁹ BOA, HAT, 5469 (tt. Mart 1807); HAT, 5528 (tt. Mart 1807).

⁶⁰ Bu saldırının detayları için bkz. Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, s. 109-111.

⁶¹ Shaw, *Between Old and New*, s. 361.

Kuzey cephesinde bu gelişmeler olurken, isyancılar Ruslardan bekledikleri yardımı henüz alamamışlardı. Fransa tehlikesinden dolayı Rusya, ordularını güneye indirme konusunda tereddüt içindeydi. Öte taraftan Bosna'daki Osmanlı birlikleri, Rusya'nın Batı Sırbistan ve Karadağ civarında halkı provoke ederek Hersek'i işgal planını bozmuşlardı.⁶² Bunun yanında 1807 baharında Avusturya Sırplarının ayaklanması, Avusturya'nın isyan karşısındaki hassasiyetini artırdı. Bu gelişme karşısında Avusturya, bir yandan Karlofça Metropoliti Stratimiroviç vasıtasıyla isyancıları teskine çalışırken, öte taraftan isyanın genişlememesi için sıkı askerî tedbirlere başvurdu. Avusturya sınır komutanlığı Avusturya Sırplarının Osmanlı Sırplarıyla ilişkilerini kesmek üzere sınırda sıkı bir denetim uygulamaya başladı.⁶³

Ne Ruslar ne de Sırplar bu ittifaktan umduklarını bulmuşlardı. Ancak Mayıs 1807'de İstanbul'da patlak veren ve 29 Mayıs'ta Sultan Selim'in tahtan indirilmesine neden olan Kabakçı isyanı, cephedeki durumu değiştirdi. İstanbul'daki karğaşa, cephedeki Osmanlı ordularına moral bozukluğu, disiplinsizlik ve lojistik sorunlar olarak yansdı. Bu durumu akıllıca değerlendiren Ruslar, 17 Haziran'da General Ivan İsayev komutasında, Krayina üzerinden Tuna'yı geçerek isyancılarla birleştiler. Hemen akabinde Rusların yardımıyla isyancılar, Negotin yakınlarındaki Ştubik ve Malaynitsa'da Osmanlı birliklerini mağlup ettiler.⁶⁴ Bu gelişmeler, Rusya'ya isyancıların yedekte tutulması gereken bir güç olduğunu bir kez daha göstermişti. Rusya, isyancılarla ilişkileri daha da kuvvetlendirmek için, Baron Paulicci isimli bir temsilcisini Sırbistan'a gönderdi. Rus Dışişleri Bakanı Budberg (1806-1808), Paulicci ile Kara Yorgi'ye iletmiş mektupta, Rusya'nın Sırlara her türlü yardımda bulunacağına dair söz veriyordu.⁶⁵ Bu vasatta Paulicci ile Kara Yorgi arasında bir anlaşma imzalandı. 10 Temmuz 1807 tarihli bu anlaşma ile isyancılar resmen Rusya'nın himayesine giriyorlardı. Bunun karşılığında isyancılar Rusya'dan şunları talep etmişlerdi: Rusya Sırbistan'ın idarî ve malî işlerini düzenleyecek memurlar gönderecekti. Sırbistan'da sipahilik tamamen ilga edilecekti. Sırpların elinde bulunan bütün kalelere Rus ordusu yerleştirilecekti. Vidin ve Bosna tarafına saldırı için Rusya birer ordu ve mühimmat ile top ustaları gönderecek, Belgrad'da bir cephanelik inşa edecekti. Sırplar üç yıldan beri büyük düşmanları ile savaştıkları için her türden gıda ve para yardımı yapılacaktı.⁶⁶

Bu anlaşma, Rusya'nın Sırplar üzerinde kontrol kurmasına ve asiler arasındaki iç politik çekişmelerde taraf olma imkânı vermesine rağmen uluslararası anlamda herhangi bir askerî-stratejik önemi haiz değildi. Çünkü bu anlaşmadan yaklaşık bir ay önce 14 Haziran'da Napoléon'un Rus ordularını Friedland'da tam

⁶² Vucinich, "Russia and First Serbian Uprising", s. 107.

⁶³ Slavko Gavrilović, *Vojvodina i Srbija u vreme Prvog ustanka*, Novi Sad, Prosveta, 1974, s. 85-91.

⁶⁴ Perović, *Prvi srpski ustanak*, s. 268-269; Mikhailovsky-Danilevsky, *Russo-Turkish War of 1806-1812*, s. 47; Karal, "The Ottoman Empire and the Serbian Uprising", s. 213.

⁶⁵ Đorđević, "Karadorđe i Rusija", s. 598.

⁶⁶ Đorđević, *Ibid.*, s. 608-609.

anlamıyla bozguna uğratmasıyla, Rusya'nın Avrupa'daki askerî-siyasî vaziyeti dramatik bir şekilde değişmişti. Rusya 9 Temmuz 1807'de, Fransa'nın öne sürdüğü şartlar temelinde Avrupa'daki siyasetine ve tabii ki Sırp isyanına önemli tesirler yapacak olan Tilsit Andlaşması'nı imzalamıştı. Tilsit Andlaşması'nın gizli bir maddesine göre Rusya, Fransa'nın arabuluculuğunda Osmanlı İmparatorluğu ile barış yapmayı kabul ediyordu. Eğer Osmanlılar buna yanaşmaz ise Fransa ve Rusya, İstanbul ile Rumeli vilayeti hariç olmak üzere Osmanlı topraklarını paylaşacaklardı.⁶⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya ile savaşa tutuşturan Fransa'nın, münferiden böyle bir andlaşma yapması hiç hoş karşılanmasa da Osmanlı İmparatorluğu, iç siyasî şartlardan dolayı, Fransa'nın tavassutunu kabul etmek zorunda kaldı. Yergöğü yakınlarındaki Slobozia Adası'nda, Osmanlı, Rus ve aracı olarak da Fransız murahhasları tarafından yürütülen müzakereler neticesinde 25 Ağustos 1807 Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında ateşkes andlaşması imzalandı. Andlaşmanın konumuzu ilgilendiren hükmüne göre, Rusya, savaş sırasında işgal ettiği Osmanlı topraklarından çekilecek ancak Osmanlı askerleri, barış andlaşması imzalanana kadar bu topraklara giremeyecekti. Mütareke sadece Vidin ile Fethülislam arasındaki Sırları kapsıyordu.⁶⁸

Slobozia Mütarekesi, isyanı bastırmak açısından Osmanlılara önemli bir avantaj sağlamışa benziyordu. Nitekim bunun farkında olan Bâb-ı Âli, Rumeli'deki paşalara isyancıların mütarekeden istisna tutulduğunu ve dolayısıyla isyanın bastırılmasında müstakil hareket edileceğini ancak Vidin ve Fethülislam civarındaki Sırlar arasında Rus askerî olduğu için, bu yerlerde mütareke şartlarının geçerli olduğu bildirdi. Ayrıca Rumeli valisine eğer isyancılar aman dilerlerse Kara Yorgi ve diğer reislerinden on kadarını ölü ya da diri teslim etmeleri şartıyla ricalarının kabulü emredildi.⁶⁹ Drina havzasında aralıklarla devam eden küçük çatışmalar dışında, mütarekenin getirdiği müsait şartlara rağmen, Osmanlı orduları askerî bir harekât başlatamadılar. Çünkü mütareke şartlarına göre Rus ordusunun 35 gün içinde Eflak ve Boğdan'dan çekilmesi gerektiği halde Rusya bu şartı yerine getirmediği gibi Tuna boylarına ek asker sevkine devam etti. Bunun yanında Çar Aleksandr mütareke zaptını, mezun olmayan General Meyendorf tarafından tasdik edildiğini öne sürerek onaylamamıştı.⁷⁰ Bu şartlar altında, orduyu Sırbistan'a sevk etmek Rus cephesindeki durumu kötüleştirilebilir ve Rusya bundan istifade ile karşı saldırıya geçebilirdi. Bu sebeple, Osmanlı yönetimi isyanı, asileri ikna yoluyla söndürmeye yöneldiyse de Rusya'nın müdahaleleriyle bu çabalardan hiç bir sonuç alınmadı.

⁶⁷ Hugh Seton-Watson, *The Russian Empire 1801-1917*, Oxford, Clarendon, 1989, s. 96; Mikhailovsky-Danilevsky, *Russo-Turkish War of 1806-1812*, s. 49-50.

⁶⁸ BOA, Name-i Hümayun Defteri, 10, s. 51 (tt. Ağustos 1807).

⁶⁹ BOA, K.K. Mektubî Sadr-ı Âli Defteri, 18, s. 21-22; 24

⁷⁰ Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, s. 239; Mikhailovsky-Danilevsky, *Russo-Turkish War of 1806-1812*, s. 52.

Rusya, Sırp sorununu Osmanlı İmparatorluğu'na Tuna'yı iki devlet arasında sınır olarak kabul ettirmek ve böylelikle Eflak-Bogdan'ın işgalini meşrulaştırmak için kullanmaktaydı. Fransa ise Osmanlı-Rus barış müzakerelerini sürüncemede bırakarak hem Osmanlı İmparatorluğu'nu hem de Rusya'yı kontrolü altında tutmaya çalışıyordu. Fransa, bu amaçla müzakereleri Paris'e çekmiş ancak bir yıl geçmesine rağmen herhangi bir ilerleme kaydedilememişti. Bu durum karşısında Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'da yalnız kalmamak için İngiltere ile barış müzakerelerine başlamıştı.⁷¹

Avrupa'da, uluslararası siyasette istikrar Napoléon'un girişimleri yüzünden ortadan kalkmış bulunuyordu. Napoléon bir yandan Osmanlılardan İngiltere'ye karşı kendisi ile birlikte davranmasını isterken öte taraftan Çar Aleksandr'a Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmayı önermişti. Aleksandr, Napoléon'un bu teklifini memnunlukla kabul etti. Bu hususa dair müzakereler Mart 1808'de Petersburg'da başladı. Bu müzakerelerden bir sonuç elde edilemeyince, iki imparatorun konuyu yüz yüze görüşmelerine karar verildi. 23 Aralık 1808'de Erfurt'ta buluşan Napoléon ve Aleksandr da Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen paylaşılması konusunda görüş birliğine varamadılar. Ancak Fransa, Rusya'nın İngiltere karşıtı ittifaka girmesi karşılığında Eflak ve Bogdan'ın işgalini kabul etti. Sırbistan ise sus payı olarak Avusturyalı bir prensin yönetimine bırakılacaktı. Bu anlaşma, büyük bir gizlilik içinde tutulacak eğer Osmanlı İmparatorluğu, Tuna'yı sınır olarak kabul etmez ise başlayacak savaşa Napoléon hiçbir şekilde karışmayacaktı.⁷²

Erfurt Konvansiyonu ile Fransa'nın barış müzakerelerinden çekilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ile uygun şartlarda bir barış imzalamasını neredeyse imkânsız hale getirmişti. Dış ilişkilerde bu sıkıntılı süreç devam ederken İstanbul'da imparatorluk tahtının çevresinde kanlı hadiseler cereyan etmekteydi. 28 Temmuz 1808'de III. Selim katledildi. IV. Mustafa'nın (29 Mayıs 1807-28 Temmuz 1808) yerine Alemdar Mustafa Paşa'nın yardımıyla II. Mahmud (28 Temmuz 1808-1 Temmuz 1839) geçti. 18 Kasım'da hem Alemdar Mustafa Paşa'nın hem de sabık Sultan IV. Mustafa'nın hayatına mal olan isyan ateşi bir kez daha parladı. Bu şartlar altında Avrupa'da yalnız kalmamak için Osmanlı İmparatorluğu, 6 Ocak 1809'da İngiltere ile barış anlaşmasını imzaladı.⁷³

⁷¹ Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cilt IX, s. 24. İngiltere'nin Boğaza saldırısından dolayı Osmanlı İmparatorluğu İngiltere'ye savaş açmıştı. Fiilen herhangi bir cephede savaşılmamasına rağmen bu iki devlet hukuken savaştaydılar.

⁷² Azmi Süslü, "Osmanlı İmparatorluğu'nu Paylaşma Projeleri 1807-1812", *Belleten*, Cilt XLVII, No 187, s. 764-765; Karal, "The Ottoman Empire and the Serbian Uprising", s. 215.

⁷³ Osmanlı-İngiliz anlaşması İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu Fransa'ya karşı korumasını, Rusya üzerinde barış için baskı kurmasını, İngiliz gemilerinin Karadeniz'de serbestçe seyrişer yapabilmelerini içeriyordu. Anlaşmanın maddeleri için bkz. Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cilt IX, s. 286-288.

Rusya, İngiltere'yi yanına alan Osmanlı İmparatorluğu'nun Eflak ve Boğdan'ın işgalini tanıma temelinde bir anlaşmayı kabul etmeyeceğini hesaplayarak bir yandan Tuna boyundaki birliklerini tahkim ederken öte taraftan Sırpı kontrolde tutmaya çalışıyordu.⁷⁴ Yaş'taki müzakerelerin kesilmesiyle, savaş Nisan 1809'da yeniden başladı. Ruslar üç koldan İbrail, Yergöğü ve İsmail'e saldırdılar. Ancak üç mahalde de Osmanlı orduları, Rusları geri çekilmeye mecbur bıraktı.⁷⁵ Rusya'nın savaş kararı, isyancılar arasında sevinçle karşılandı. General Prozorovsky'ye "Din ve ırk kardeşimiz olan Rusya'ya aşkımızı ve bağlılığımızı daha iyi göstermemize vesile olacak bu haberi, Tanrı'nın lütfu olarak kabul ediyorum" diye yazan⁷⁶ Kara Yorgi ve isyancılar dört bir koldan Osmanlı birliklerine karşı saldırıya geçtiler. Fakat bir stratejik hata yaparak gerekli lojistik destek olmaksızın Niş'e kadar açılan isyancılar Osmanlı birlikleri karşısında ağır yenilgiler aldılar. Güneyde alınan mağlubiyetler serisi Vidin tarafında da devam etti. Üst üste gelen bu yenilgiler, isyancılar arasında büyük bir yılmınlığa yol açtı.⁷⁷

Rusya'dan umduklarını bulamayan isyancılar yüzlerini Fransa'ya dönerek Napoléon'un ihtiraslarına hitap eden ve Fransa'nın himayesine girme isteklerini içeren bir mektup yazdılar.⁷⁸ Fakat Fransa'dan bekledikleri cevabı alamadılar. Fransa'nın isyan karşısındaki siyasetini Dışişleri Bakanı Champagny (Ağustos 1807-Nisan 1811), Fransa'nın Bükreş Konsolosu'na yazdığı mektupta şu sözlerle özetliyordu: Bâb-ı Âli ile dostluk ilişkisini bozmak istemeyen Napoléon, sultana başkaldıranları himaye etmeyecektir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere'nin sözüne kanar da Fransa'ya savaş açarsa Sırpı, o vakit İmparator Napoléon'un etkili yardımını hesaba katabilirler.⁷⁹

İsyancılar aynı türden bir teklifi Avusturya'ya da sundular. Ancak Avusturya askerî ve politik şartlardan dolayı Sırbistan'ı himaye edecek vaziyette değildi. Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Klemes von Metternich (1809-1848), Sırbistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kalmasının ve bu amaçla Avusturya'nın isyancılar ile Bâb-ı Âli arasında arabuluculuk yapmasının en iyi çözüm olduğunu düşünmekteydi. Bu amaçla Stürmer İstanbul'da zemin yoklamaya başlamıştı.⁸⁰ Sadrazam Yusuf Ziya Paşa (Ağustos 1798-Nisan 1805; Mart

⁷⁴ I. S. Dostjan ve E. P. Naumov (der.), *Pervoe Serbskoe Vosstanie 1804-1813 gg i Rosii*, Cilt II, Moskova, Nauka, 1983, s. 68.

⁷⁵ Mehmed Ataulh Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, Cilt I, İstanbul, Ceride-i Havadis Matbaası, 1290, s. 207-209.

⁷⁶ Dostjan ve Naumov, *Pervoe Serbskoe Vosstanie*, s. 73.

⁷⁷ Ayrıntılar için bkz. Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyancıları*, s. 123-125.

⁷⁸ August Boppe, "Karadörde i francuska dokumenta o odnošajima sa Napoleonom I. 1809-1814", *Otadžbina*, Cilt XIX, s. 118-120; Popović, *Francusko-srpski odnosi*, s. 113-114

⁷⁹ Boppe, *Ibid.*, s. 123.

⁸⁰ Meriage, "The First Serbian Uprising", s. 432, Slavko Gavrilović, "Avustrijska carevina i ustanička Srbija 1804-1815", Çedomir Popov (der.), *Evropa i srpska revolucija 1804-1815*, Novi Sad, Platoneum, 2004, s. 182.

1809-Şubat 1811) isyancıların son dönemde aldıkları yenilgilerle bir barış aradıklarını ve bu vasatta Sırp sorununun Rusların yeni bir müdahalesine fırsat vermeden hemen çözüme bağlanması gerektiğini düşünmekteydi. Ancak bu süreçte de Rusya'nın müdahalesi sebebiyle bir çözüm mümkün olmadı.⁸¹

1809 boyunca Avrupa'da ittifak ve düşmanlıklar yeniden belirlenme sürecine girmişti. Erfurt'ta Fransa'nın İngiltere'ye karşı Kıta Ablukası'nı kabul eden Rusya, bu yüzden İngiltere ile ilişkilerini bozmuş ancak Fransa ile de güven temeline dayalı bir münasebet tesis edememişti. Bunun yanında Balkanlar'da sürdürdüğü genişleme siyaseti bilhassa Sırbistan üzerindeki emellerinden dolayı Avusturya ile olan dostluğu da ciddi bir şekilde sarsılmıştı.⁸² Avusturya ile Fransa arasında 14 Ekim 1809'da imzalanan Schönbrunn Andlaşması'ndan sonra Avusturya'ya olan ihtiyacı daha da artan Rusya, Avusturya'yı Sırbistan'ı işgal etmek gibi bir niyeti olmadığı konusunda temin etmeye çalışıyordu. Rus Dışişleri Bakanı Rumçanyev (1807–1814), Avusturya'nın Moskova elçisi Saint-Julien'e Çar Aleksandr'ın Osmanlı ile sınır olarak Tuna'yı kabul ettiğini Sırbistan'ı Rusya'ya dâhil etmeye dönük bir planı olmadığını açıklamıştı.⁸³ Rusya'nın Avrupa'daki tecritten kurtulması için Osmanlı İmparatorluğu'nu barış masasına oturtması gerekiyordu. Ancak Rus yönetimi Tuna'nın sınır olacağı bir andlaşmayı Osmanlıların imzalamayacağını pekâlâ biliyordu. Osmanlı İmparatorluğu'na bunu kabul ettirmenin tek yolu cephede kesin bir zafer kazanmaktı. Bu nedenle Sırp cephesinin kuvvetlendirilmesi yeniden Rusya'nın hesapları arasına girmişti. Rus-Sırp ittifakı 1809 baharında girmiş olduğu krizden yavaş yavaş çıkıyordu.⁸⁴

Rusya'nın 1809 güzünde İsveç ile yaptığı savaşa son vermesi ve Napoléon'un da o an için İspanya meselesi ile meşgul olması Rusya'nın Osmanlı karşısındaki askerî manevra kabiliyetini artırdı. Ruslar, Osmanlı ordularının Tuna'yı geçme teşebbüslerine başarıyla karşı koydukları gibi İsmail ve İbrail kalelerini ele geçirmişlerdi. Ruslarla savaşın kötü gitmesi, Sırp isyanını bastırmakla görevlendirilen birliklerin bir kısmının Tuna cephesine kaydırılması zaruretini doğurdu.⁸⁵ Rusya'nın isyancılara yeniden yardım etmeye başlaması ve cephede alınan yenilgiler Bâb-ı Âli'yi bir kez daha isyanı sulh yoluyla sona erdirme siyasetine yöneltti. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, Avusturya'nın daha önce üstlendiği arabuluculuğun yeniden gündeme gelmesini istiyordu. Yusuf Ziya Paşa, bozulmakta olan Avusturya-Rusya ilişkilerini isyanın bastırılması açısından bir fırsat olarak değerlendirilebileceğini düşünüyordu. Yusuf Paşa'ya göre Avusturya'nın kefaleti Rusya'nın

⁸¹ Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyanları*, s. 127-129.

⁸² Meriage, "The First Serbian Uprising", s. 434.

⁸³ Dostjan, "Russland, Österreich", s. 9.

⁸⁴ Vucinich, "The Serbian Insurgents and The Russo-Turkish War of 1809-1812", Wayne S. Vucinich (der.), *The First Serbian Uprising 1804-1813*, New York, Columbia University Press, 1982, s. 152.

⁸⁵ Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cilt IX, s. 143-144.

bölgeye yerleşmesiyle birlikte doğacak sakıncalardan daha az tehlike arz etmekteydi. Öte taraftan Avusturya, Rusya'nın Sırbistan'a yerleşmesine kesinlikle karşıydı. Bu durumda Avusturya ile birlikte ortak politika geliştirilebilirdi. Bunun için bir an evvel Avusturya elçisi ile temasa geçip sorunun çözüm yolu üzerine müzakere edilmeliydi.⁸⁶ Sadrazamın bu görüşüne rağmen Rusya'nın isyancılara yardımı Avusturya'nın isyancılar arasındaki nüfuzunu kırmıştı. Metternich, İstanbul'a gönderdiği bir mektupta Sırların Rusya ile savaş devam ettikçe itaat altına alınmalarının çok güç olduğunu ancak vergilerin tamamının az bir meblağla maktua bağlanması mümkün olur ise asilerin belki o zaman itaati düşüneceklerini bildirmişti.⁸⁷ Metternich'in bu olumsuz mütalaasına rağmen Yusuf Paşa Sırları bir an evvel bir şekilde durdurmanın şart olduğunu düşünüyordu. Sadrazama göre eğer isyan bu minval üzere giderse, Balkanlar'daki bütün Hıristiyanların isyanına yol açacak gelişmeler yaşanabilirdi.⁸⁸

1811 baharında Osmanlı-Rus savaşı yeniden şiddetlendi. Osmanlı birlikleri Nisan ayında sadrazamlığa tayin edilen Laz Ahmed Paşa'nın komutasında ileri askerî operasyonlara giriştiler. Bu enerjik sadrazam Temmuz 1811'de Rusçuk ve Eylül'de Yergöğü'nü zapt etti. Ardından Rusçuk ile Yergöğü arasında Slobozia Adası'nı ele geçirip ordunun büyük bir kısmıyla Tuna'nın karşı yakasına geçti. Buradaki çatışmalarda ne Ruslar ne de Osmanlılar bir üstünlük sağladılar. Fakat Laz Ahmed Paşa, Rusçuk'ta çok az asker bırakmıştı. 13 Ekim'de General Kutuzof bir ordu göndererek Rusçuk karargâhını ele geçirdi. Böylece karşı yakada kalan Osmanlı ordusunun Rumeli ile bağlantısı kesildi. Bu hatanın telafisinin zor olduğunu gören Laz Ahmed Paşa, General Kutuzof'a mütareke teklif etti.⁸⁹

Bükreş Andlaşması'nda Sırp Sorunu

Osmanlı-Rus barış müzakereleri 31 Ekim'de Yergöğü'nde başladı. Müzakerelerin temel noktaları, Avrupa ve Asya'daki sınırlarının tespiti, Memleketeyn'in statüsü ve Sırlara verilecek imtiyazlardı. General Kutuzof, eline geçen fırsatı iyi kullanmış daha müzakereler başlamadan önce Laz Ahmed Paşa'ya Avrupa yakasında Seret'in sınır olmasını, Memleketeyn'in imtiyazlarını teyit ve tasdikini kabul ettirmişti.⁹⁰ Sırp sorununda ise Kutuzof, Osmanlı İmparatorluğu'nun şan ve şerefine layık, Sırların emniyetlerini sağlayacak bir çözüm istediğini bildirmiş, Sadrazam da General'e Sırların Osmanlı İmparatorluğu'nun reayası olduğu gerçeğini hatırlattıktan sonra aynı arzuya katıldığını beyan etmişti.⁹¹ Rus murahhasları, Çar Aleksandr'ın Sırların lehine bazı şartların teminini bir şeref meselesi olarak

⁸⁶ BOA, HAT, 44648 (3 Ramazan 1225 / 2 Ekim 1810).

⁸⁷ BOA, HAT, 49527-A (26 Zilhicce 1225 / 20 Ocak 1811).

⁸⁸ BOA, HAT, 44800 (29 safer 1226 / 25 Mart 1811).

⁸⁹ Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, Cilt II, s. 72-73; Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cilt X, s. 275.

⁹⁰ Fehmi İsmail, "Bükreş Andlaşmasının Müzakeresi 1811-1812", *Bellekten*, Cilt XLVI, No 181, 1982, s. 77.

⁹¹ Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, s. 108.

gördüğünü söylüyorlardı. Osmanlı tarafı, Aleksandr'a duydukları hürmet gereği, Sırpların rahat ve emniyetlerini vaat edebileceklerini ancak sorun bir iç mesele olduğu için Rusya'nın müdahalesine asla rıza göstermeyeceklerini bildirdiler.⁹²

Ocak 1812'de Kutuzof bir nota ile Seret'in iki devlet arasında hudut olmasını, Anadolu'da Rusya tarafından işgal edilen bütün toprakların Rusya'da kalmasını, Sırpılar için ise *suret-i nizam-ı dâhiliye* ve emniyetlerinin Rusya'nın kefaleti altında karara bağlanmasını isteyip, aksi takdirde Tuna'nın karşı yakasındaki Osmanlı askerlerinin esir muamelesi görecekları tehdidinde bulundu.⁹³ Bu durum karşısında II. Mahmud, sulh müzakerelerine devam edilip edilmeyeceğine dair bir Meclis-i Şura akd edilmesi emrini verdi. Üç gün üst üste toplanan meclis azaları, söz konusu şartların gurur kırıcı olduğunu düşünmekteydiler. Hatta savaşın yeniden başlaması göz önünde bulundurup zahire, mühimmat ve asker sevkıyatı ile ilgili müşavereler yaptılar. II. Mahmud, harbe devam edilmesine dair ferman çıkarıp⁹⁴ meclisin aldığı kendinin de onayladığı savaş kararının Laz Ahmed Paşa'ya bildirilmesini emretti. Ancak daha sonra bu fikrinden vazgeçip, savaş kararının sadrazam tarafından verilmesi gerektiğini bildirdi.⁹⁵

Bütün bu süreç boyunca İstanbul'daki elçiler, kendi çıkarları doğrultusunda Bâb-ı Âli nezdinde girişimlerde bulunmaktaydılar. Amacı, artık iyice yaklaşmakta olan Fransız-Rus savaşında, Fransa'yı yalnız bırakmak olan İngiltere orta elçisi Stratford Canning, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ile barış yapmasına çalışıyordu. Diğer taraftan Fransa elçisi Latour-Maubourg, Napoléon'dan aldığı talimat gereği muhtemel barışı önlemeye ve bir Osmanlı-Fransız ittifakını tesise uğraşıyordu. Ancak Osmanlı İmparatorluğu, Fransa'nın kendisini Tilsit ve Erfurt'ta nasıl hemen gözden çıkardığını henüz unutmamıştı. Osmanlı idarecileri, Fransa ile yapılacak ittifakın İngiltere'yi gücendireceği gibi Osmanlı için de bir fayda sağlamayacağını düşünmekteydiler.⁹⁶

Yergöğünden Bükreş'e taşınan müzakereler devam ederken, Avrupa'da önemli gelişmeler meydana gelmekteydi. Fransa, 16 Mart'ta Avusturya ve 24 Mart'ta da Prusya ile ittifak andlaşmaları imzalamıştı. Artık Napoléon'un Rusya'ya saldıracağı neredeyse kesinlik kazanmıştı. Bu gelişme, Rus tarafının barış müzakerelerindeki sert tutumunu yumuşatmasına sebep oldu. Rusya, Avrupa tarafında Besarabya'yı ilhaka razı olurken, Asya tarafındaki işgal ettiği topraklardan çekilmeyi kabul etti. Ruslar Sırp sorunu ile ilgili olarak ise şu şartları öne sürdüler: Padişah, Sırpların bütün suçlarını affedecekti. Sırpılara, zulüm ve hak-

⁹² İsmail, "Bükreş Andlaşmasının Müzakeresi", s. 88.

⁹³ BOA, HAT, 41825-H (16 Zilhicce 12216 / 1 Ocak 1812).

⁹⁴ Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, Cilt II, s. 98-100.

⁹⁵ Fehmi İsmail, daha sonra gelişen hadiselerle bakarak II. Mahmud'un esasında barış istediğini ancak bunun mesuliyetini tamamen üzerine almak istemediği için böyle bir yolu takip ettiğini kaydetmektedir. Bkz. "Bükreş Andlaşmasının Müzakeresi", s. 90.

⁹⁶ Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cilt X, s. 25; Mijatović, "Prepisi iz zvaničnih", s. 89-90.

sızlık yapılmaması için gerekli önlemler Osmanlı İmparatorluğu tarafından alınacaktı. Padişahın hükümranlık hakkına bir zarar gelmeksizin, Sırlar, kendi dâhili idarelerini Akdeniz adalarında olduğu gibi tanzim edecekler, Osmanlı memurları Sırların iç işlerine karışmayacaklardı. İsyan sırasında ödenmemiş olan vergiler affedilecek ve halk savaş yüzünden fakir düştüğü için iki yıl vergi vermeyecek, bu müddetten sonra da cizyeye zam yapılamayacaktı. Vergilerin toplanması işine Osmanlı memurları karışmayacak, Sırlar vergilerini İstanbul'daki vekilleri vasıtasıyla Hazine-i Amire'ye teslim edeceklerdi. Sırlar İstanbul'da daimi vekiller bulunduracaklardı.⁹⁷

Müzakerelerde, Osmanlı murahhasları, Sırp sorunu ile ilgili olarak iki husus üzerinde önemle duruyorlardı: Bunlardan ilki Sırların silahlarının teslimi, ikincisi Sırp sorununa Rusya'nın müdahil olmasını önlemektir. Osmanlı yönetimi, Sırların suçlarını affetmeyi ve isyan dolayısıyla kimseyi cezalandırmamayı kabul etmekteydi. Ancak bunun karşılığında, Sırların isyan sırasında yaptıkları bütün kampları dağıtmalarını, kale ve palankalar ile her türden harp malzemesini Osmanlı askerlerine teslim etmelerini istiyordu. Ayrıca hükümranlık hakkının bir sonucu olarak Osmanlı yönetimi kalelerde istediği kadar asker bulunduracaktı. Sırlar, reaya hukukunu çiğnemeyecekler, kendilerine zulüm ve haksızlık yapılmaması için her türlü tedbir Osmanlı yönetimi tarafından alınacaktı.⁹⁸

Ancak Rus tarafı kendi fikrinde ısrar edip 17 Mayıs 1812'de imzalanan altı maddelik ön andlaşmaya yukarıda zikredilen maddeleri koydurmayı başardı. Daha sonra 28 Mayıs 1812 Bükreş Andlaşması diye bilinen metin ortaya çıktı.⁹⁹ 16 maddeden oluşan bu andlaşmanın 8. maddesi Sırbistan ile ilgiliydi ve şu hususları içeriyordu: Osmanlı İmparatorluğu'nun haraç-güzar reayası olan Sırların bütün suçları affedilecek, Sırların yaptıkları istihkâmlar tamamen yıkılacak, öteden beri mevcut olan ve hâlâ Sırların elinde bulunan bütün kale ve palankalar, harp malzemeleriyle birlikte Osmanlı askerlerine teslim edilecekti. Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı askerleri tarafından Sırlara zulüm yapılmaması için gereken tedbirleri alacak, Cezayir-i Bahr-i Sefid ve benzer yerlerdeki reayanın sahip olduğu imtiyazlar Sırlara da tanınacak ve onlar gibi dâhili işlerini kendileri idare edeceklerdi. Vergiler, Sırlar tarafından toplanıp Osmanlı yönetimine teslim edilecekti.

Bu şartlar içinde Osmanlı İmparatorluğu için tehdit oluşturacak unsurlar yer alıyordu. İleride Rusya bu şartlara dayanarak müdahalede bulunabilirdi. Sırlar ile ilgili maddenin doğuracağı tehlikeler, Meclis-i Meşveret'te ele alındı. Sırların savaşçı bir halk olmalarından dolayı Memleketeyn reayası ile kıyaslanamayacağı, eğer bu haklar tanınırsa Rumeli'de reaya kalmayıp hepsinin Sırlarla birleşeceği

⁹⁷ Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, s. 110.

⁹⁸ BOA, HAT, 44418-J (R.ahir 1227 / 14 Nisan-13 Mayıs 1812).

⁹⁹ Andlaşmanın maddeleri için bkz. Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, Cilt II, 119-128; Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, s. 245-254.

ve bunun da Bosna ve Rumeli'ye vereceği zararların telafisinin mümkün olmayacağı ortadaydı. Bu sebeple Sırlara dair maddenin mutlaka tadil edilmesi gerekiyordu.¹⁰⁰

Sadrazam Laz Ahmed Paşa ve Osmanlı murahhasları, Sırp maddesini tadile uğraştılar. Ancak Rus tarafı, andlaşma üzerinde hiç bir değişiklik yapmaya yanaşmıyordu. Kutuzof'un yerine atanan General Çıçakof, Osmanlı murahhası Sait Galib Efendi'ye Rusya'nın Sırp maddesinde hiç bir değişiklik yapmayacağını ancak Bâb-ı Âli'nin Sırbistan'da istediği gibi hareket edebileceğini bildirdi. Galib Efendi bu fikre sıcak bakıp Sırlarla ilgili maddenin tadilindeki ısrarından vazgeçince madde değiştirilmeden kaldı. Sultan Mahmud, bu maddenin ileride Osmanlı İmparatorluğu'nun başına sıkıntılar açacağını görmüş ve Rusya'nın bunu ilk fırsatta kullanacağını takdir etmiş ancak bu maddeye tadile muvaffak olamamıştı.¹⁰¹

Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında barış müzakerelerinin başladığına dair haber Belgrad'a ulaşır ulaşmaz isyancılar, Çar Aleksandr'a bir heyet gönderdiler. 19 Aralık 1811'de Belgrad'dan ayrılan heyet, önce Bükreş'te bulunan Kutuzof'un yanına uğradıktan sonra generalin yanlarına verdiği bir memurla Petersburg geçti. Heyeti kabulünde Çar Aleksandr, Osmanlı ile yapacağı barışta Sırların menfaatlerini gözden ırak tutmayacağına söz verdiği gibi heyet üyelerini de geçmiş hizmetlerinden dolayı madalya ile ödüllendirdi. Sırlar, Petersburg'dan ayrılıp Bükreş'e geldikleri sırada Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında barış sağlanmıştı. Ancak Rus memurlar, Sırlara neler olup bittiği hakkında hiç bir bilgi vermediler. Bir şeyden haberi olmayan heyet Sırbistan'a döndü.¹⁰²

Sultan Mahmud içinde daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nu çokça meşgul edecek maddeler içeren Bükreş Andlaşması'nı atalarının İstanbul'dan yönetilen, sultanın iradesine itaat eden ve Hıristiyan boylar üzerinde güvenli bir şekilde hüküm süren, birlik içindeki Osmanlı İmparatorluğu'nu geri getirmeye vesile olabileceğini düşündüğü için kabul etmişti.¹⁰³ Çözülecek ilk mesele, hiç şüphesiz, yaklaşık dokuz yıldan beri gündemde olan Sırp sorunuuydu. Sultan isyancılara karşı hemen kuvvet kullanma yoluna gitmedi. Çünkü Rusya ile savaş daha yeni bitmiş olduğundan askerî hazırlıklar zaman alacaktı. Öte taraftan Rusya'ya bahane bırakmamak için, bütün diplomatik yolların denenmesi de gerekiyordu. Bu amaçla isyancılarla yaklaşık bir yıl süren bir müzakere süreci yaşandı. İsyancılar Rusya'nın Fransa tehdidinden kurtulur kurtulmaz kendilerine yeniden yardım edeceğine inanıyorlardı. Bu gerçekleşene kadar Osmanlı yönetimini oyala-

¹⁰⁰ BOA, HAT, 42233 (tt. Mayıs 1812).

¹⁰¹ İsmail, Bükreş Andlaşmasının Müzakeresi", s. 110.

¹⁰² Batalaka Lazar Arsenijević, *Istorija srpskog ustanka*, Cilt II, Belgrad, Izdanje batalakinog Fonda, 1899, s. 907-911.

¹⁰³ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 189.

mak gerekiyordu. Osmanlı yönetimi de isyancıların bu siyasetlerinin gayet iyi farkındaydı. Nihayet Mayıs 1813'te II. Mahmud'un, isyancıların zorla itaat daire-sine sokulmalarına dair fermanı çıktı.¹⁰⁴ Rus yardımından mahrum kalan isyan-cılar beklenenin aksine hızlı bir çözüme sürecine girdi. Batıdan, güneyden ve doğudan harekete geçen Osmanlı birlikleri bazı küçük direniş hareketleriyle karşılaştılar. Ancak 3 Ekim 1813'te isyanın lideri kara Yorgi Avusturya tarafına kaçtı ve 5 Ekim'de de Osmanlı askerleri Belgrad'a girdiler. Böylece Sırp isyanı sona ermişti.¹⁰⁵

Sonuç

Semendire sancağında yerel nitelikte bir hareket olarak başlayan Sırp isyanı kısa zaman içinde bu niteliğini aşarak uluslararası siyasetin bir konusu haline geldi. İsyancılar ilkin Osmanlı İmparatorluğu'nun sınır komşusu olan Avusturya nez-dinde yardım taleplerinde bulundular. Fransa'nın Dalmaçya'ya yerleşmesinden sonra Napoléon tehdidini artık ciddi bir şekilde hissetmeye başlayan Avusturya yönetimi güney sınırında patlak veren bu isyanın bir an önce sona erdirilmesini kendi çıkarları açısından elzem görmüştü. Avusturya zaman içinde iç ve dış di-namiklerin etkisiyle bu siyasetinde bazı değişiklikler yapmış olmasına rağmen genel itibariyle bu pozisyonunu korumuştur.

18. yüzyıl boyunca ve özellikle 1774 Küçük Kaynarca Andlaşması'ndan son-ra güney siyasetini Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişlemeye dayandıran Rusya ise ilk aşamada isyancılara ciddi bir destek sunmak yerine hadiselerin gidişatını takip etmiş ve isyanı Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinde bir koz olarak kullanma siyasetini benimsemiştir. Ancak 1806 sonunda Osmanlı İmpara-torluğu ile savaşa girme ihtimali doğduğunda isyancıları çok enerjik bir şekilde desteklemeye başlamıştır. Bu aşamadan sonra isyanın ve isyancıların kaderi sıkı bir şekilde Osmanlı-Rus savaşının gidişatına bağlanmıştır. 1806-12 arasında Rus-ya isyancılara verdiği destek ile bir yandan Osmanlı cephesindeki pozisyonunu rahatlatmaya çalışırken öte yandan Sırp sorununu Tuna havzasındaki hedeflerini gerçekleştirmek için Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir tehdit olarak kullanmış-tır. 1812 başlarından itibaren Napoléon'un Rusya seferine çıkacağını gördükten sonra Sırp sorununun kendi istediği şartlar temelinde çözümünden vaz geçmiş-tir. Fakat Rusya için Sırp sorunu Bükreş Andlaşması ile çözüme kavuşmamıştır. Rusya'nın Balkanlar'da nüfuzunu en üst düzeye çıkarma siyasetinin bir parçası olarak Sırp sorunu daha sonraki dönemlerde de Rusya tarafından kullanılmıştır.

Fransa'nın pozisyonu ise Osmanlı İmparatorluğu'na bu sorunda destek ol-mak, bu suretle onun İngiltere ile beraber hareket etmesini önlemeye dayanır.

¹⁰⁴ Kemura, *Prvi srpski ustanak pod Karagjorgjem*, s. 322.

¹⁰⁵ İsyanın bastırılmasına ilişkin ayrıntılar için bkz. Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyancıları*, s. 145-149.

Fakat bu siyaset Napoléon'un istikrarsız karakterine bağılı olarak sağılam bir te-mele oturmamıştır.

Büyük Güçler içinde Sırp isyanı ve sorunu bağlamında coğrafi uzaklığın da etkisiyle en pasif devletin İngiltere olduğunu görmekteyiz. Bu dönemde İngiltere'nin dış politikasını belirleyen temel unsur Napoléon karşıtlığıdır.

Sırp isyanı bütün bu hususlarla birlikte değerlendirildiğinde esas itibariyle Doğu Sorunu'nun bir parçasını oluşturmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi toprakları üzerinde dış güçlerin müdahaleleriyle siyaset belirlemesinin ilk örneklerinden biri Osmanlı-Rus savaşına sona erdiren ve böylece Osmanlı yönetiminin Sırp isyanını bastırmasına imkan veren Bükreş Andlaşması'dır. Bu andlaşmayla Sırp sorunu uluslararası bir metne girmiş ve ileride Osmanlı İmparatorluğu için çok çetrefil problemlerin doğmasına zemin hazırlamıştır.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cilt VIII-X, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1309.
- Akçura, Yusuf, *Osmanlı Devleti'nin Dağılımı Devri, XVII ve XIX. Asırlarda*, İstanbul, Türk Tarih Kurumu, 1940.
- Anderson, Matthew S. , *Doğu Sorunu 1774–1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, çev. Idil Eser, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1997.
- Arsenijević, Batalaka Lazar, *Istorija srpskog ustanka [Sırp İsyanı Tarihi]*, Cilt II, Belgrad, Izdanje batalakinog Fonda, 1899.
- Asım Efendi, *Asım Tarihi*, Cilt II, İstanbul, Ceride-i Havadis Matbaası, 1867.
- Aslantaş, Selim, *Osmanlıda Sırp İsyanları, 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007.
- Balašćev, Georgi, *Neizdati turski dokumenti o srpskom ustanku 1805 i 1813 godine [Birinci Sırp İsyanı İle İlgili Yayınlanmamış Türk Belgeleri 1805-1813]*, Belgrad, Štamparija Sv. Nikolić, 1905.
- Boppe, August, “Karadörde i francuska dokumenta o odnošajima sa Napoleonom I. 1809-1814” [Fransız Belgelerine Göre I. Napoléon ile Kara Yorgi Arasındaki İlişkiler, 1809-1814], *Otadžbina*, Cilt XIX, 1888, s. 116-131.
- Börekçi, Çetin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, İstanbul, Kutup Yıldızı Yayınları, 2001.
- Đorđević, Vladan, “Karadörde i Rusija” [Kara Yorgi ve Rusya], *Otadžbina*, Cilt LIX, 1887, s. 419-434.
- Dostjan, I. S. , “Russland, Österreich und der erste serbische Aufstand 1804–1813”, D. M. Drabek-W. Leithsch, (der.), *Russland und Österreich zur Zeit der Napoleonischen Kriege*, Viyana, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1989, s. 95-111.
- Dostjan, I. S. ve E. P. Naumov (der.), *Pervoe Serbskoe Vosstanie 1804-1813 gg i Rosii [Birinci Sırp İsyanı 1804-1813 ve Rusya]*, Cilt II, Moskova, Nauka, 1983.
- Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları*, Cilt I, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1953.
- Gavrilović, Slavko, “Austrija i snabdevanje Srbije oružjem u vreme Prvog ustanka” [Birinci Sırp İsyanında Sırbistan'ın Silah Temini ve Avusturya], Vaso Čubrilović (der.), *Istorijski značaj srpske revolucije 1804. godine*, Belgrad, SANU, 1983, s. 175-189.
- Gavrilović, Slavko, “Avustrijska carevina i ustanička Srbija 1804-1815” [Avusturya İmparatorluğu ve Asi Sırbistan 1804-1815], Čedomir Popov (der.), *Evropa i srpska revolucija 1804-1815*, Novi Sad, Platoneum, 2004, s. 108-220.
- Gavrilović, Slavko, “Srpsko-austrijski odnosi 1804–1806 i aktivnost Prote Mateje” [Sırbistan-Avusturya İlişkileri 1804-1806 ve Papaz Mateya'nın Faaliyetleri], *Otisak iz Zbornika radova Prota Mateja Nenadovića*, Naučni skupovi SANU, Cilt XXVI, 1985, s. 444-451.
- Gavrilović, Slavko, *Vojvodina i Srbija u vreme Prvog ustanka* [Birinci İsyan Zamanında Voyvodina ve Sırbistan], Novi Sad, Prosveta, 1974.
- Gračev, V. P. ve N. P. Danilova (der.), *Pervoe Serbskoe Vosstanie 1804-1813 gg i Rosii, [Birinci Sırp İsyanı 1804-1813 ve Rusya]* I, Moskova, Nauka, 1980.
- Jakšić, Grugur, *Evropa i vaskrs Srbije (1804-1834) [Avrupa ve Sırbistan'ın Doğuşu (1804-1834)]*, Belgrad, Narodna misao, 1933.
- Ivić, Aleksa, *Spisi iz bečkih arhiva o Prvom srpskom ustanku [Birinci Sırp İsyanı ile İlgili Viyana Arşivlerinden Kaynaklar]*, Cilt I, Belgrad, Izdanje blaženopočivšeg Kralja Aleksandra I Ujedinitelja, 1935.
- Ismail, Fehmi, “Bükreş Andlaşmasının Müzakeresi 1811-1812”, *Belleten*, Cilt XLVI, No 181, 1982, s. 73-120.
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt V, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2005.
- Kallay, Benjamin, *Die Geschichte des serbischen Aufstandes 1807–1810*, Viyana, Holzhausen, 1910.
- Kandić, Ljubica, *Skupštine u sistemu vlasti države Prvog ustanka (1804–1813) [Birinci İsyanın Devlet Yönetim Sisteminde Skupštinalar (1804-1813)]*, Belgrad, Štamparija PTT, 1963.

- Karal, Enver Ziya, "The Ottoman Empire and the Serbian Uprising 1807-1813", Wayne S. Vucinich (der.), *The First Serbian Uprising 1804-1813*, New York, Columbia University Press, 1982, s. 207-226.
- Kemura, Sejfuđdin, *Prvi srpski ustanak pod Karagjorgjem od godine. 1219 po hiđ ili 1804 po I. do dobitka autonomije po turskim vrelima* [Türk Kaynaklarına Göre Kara Yorgi'nin Liderliđi Altında Birinci Sırp İsyanı Hicri 1219 Yahud Miladi 1804'ten Otonominin Alınışına Kadar], Saraybosna, Islamska dionička štamparija, 1914.
- Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ya Kadar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Mehmed Ataullah Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, Cilt I-II, Istanbul, Ceride-i Havadis Matbaası, 1290.
- Meriage, Lawrence P., "The First Serbian Uprising (1804-1813) and the Nineteenth-Century Origins of the Eastern Question", *Slavic Review*, Cilt 37, No 3, 1978, s. 421-439.
- Mijatović, Ćedomilj, "Prepisi iz zvaničnih i poverljivih izveštaja engleske ambasade u Carigradu od godine 1804 do godine 1814" [Istanbul İngiliz Büyükelçiliđinin Gizli ve Resmî Raporlarından Dokümanlar 1804-1814], *Spomenik Kraljevske Akademije*, Cilt LIV, 1922, s. 41-107.
- Mikhailovsky-Danilevsky, Alexander, *Russo-Turkish War of 1806-1812*, (çev. ve der.) Alexander Mikaberidze, West Chester, The Nafziger Collection, 2002.
- Nenadović, Prota Mateya, *Memoari Prota Mateja Nenadovića* [Papaz Mateya Nenadović'in Hatıratı], Belgrad, Nolit, 1966.
- Novaković, Stojan, *Tursko carstvo pred srpski ustanak* [Sırp İsyanı Arifesinde Türk İmparatorluğu], Belgrad, Srpska književna zadruga, 1906.
- Paxton, Roger V., "Russian Foreign Policy and The First Serbian Uprising: Alliances, Apprehensions and Autonomy, 1804–1807", Wayne S. Vucinich (der.), *The First Serbian Uprising, 1804-1813*, New York, Columbia University Press, 1982, s. 41-70.
- Perović, Radoslav, *Prvi srpski ustanak akta i pisma na srpskom jeziku 1804-1808* [Birinci Sırp İsyanı Sırp Dilindeki Belgeler ve Mektuplar 1804-1808], Belgrad, Narodna knjiga, 1977.
- Popović, Petar, *Francusko-srpski odnosi za vreme Prvog ustanka* [Birinci İsyân Zamanında Fransız-Sırp İlişkileri], Belgrad, Filozofski fakultet, 1933.
- Seton-Watson, Hugh, *The Russian Empire 1801-1917*, Oxford, Clarendon, 1989.
- Shaw, Stanford, *Between Old and New The Ottoman Empire under Sultan Selim III 1789–1807*, Cambridge-Massachusetts, Harvard University Press, 1971.
- Süslü, Azmi, "Osmanlı İmparatorluğu'nu Paylaşma Projeleri 1807-1812", *Belleten*, Cilt XLVII, No 187, 1983, s. 745-774.
- Terzić, Slavenko, "Rusija i srpska revolucija 1804–1815" [Rusya ve Sırp Devrimi 1804-1815], Ćedomir Popov (der.), *Evropa i srpska revolucija 1804–1815*, Novi Sad, Platoneum 2004, s. 221-318.
- Turczynski, Emmanuel, "Austro-Serbian Relations", Wayne S. Vucinich (der.), *The First Serbian Uprising, 1804–1813*, New York, Columbia University Press, 1982, s. 175-207.
- Vucinich, Wayne S. , "Russia and First Serbian Uprising, 1807-1809", Wayne S. Vucinich, *The First Serbian Uprising 1804-1813*, New York, Columbia University Press, 1982, s. 95-139.
- Vucinich, Wayne S. , "The Serbian Insurgents and The Russo-Turkish War of 1809-1812", Wayne S. Vucinich (der.), *The First Serbian Uprising 1804-1813*, New York, Columbia University Press, 1982, s. 141-173.
- Vukićević, Milenko, *Karađorđe II (1804-1807)* [Kara Yorgi (1804-1807)], Belgrad, DŠKS, 1912.

Summary

Serbian uprising led by Kara George (Crni Giorgi, Black George Petrović), who was a pig trader, broke out against Dayis who captured the Semendire sanjak (Pashalik of Belgrade, territorial core of 19th century's Serbia) and established an oppressive regime over the Serbians in February 1804. In the initial phase, insurgents wanted to obtain back the financial and administrative privileges granted in the time of Hacı Mustafa Pasha (1793-1801) who was a supporter of Selim III's reform program succeeded providing a quiet and safe atmosphere for Serbians. The Sublime Port sought to exploit the uprising as an opportunity to re-establish central authority, thus it has given support to insurgents in the first phase. In the summer of 1805, the uprising changed its route and turned to a struggle against the Ottoman central government, and losing its local character became a part of international affairs.

Austria and Russia played important role in the process. Austria had started to pursue a peaceful political line toward the Ottoman Empire after occupying Dalmatia and Kotor in 1797. Austrian government considered that it reached its natural boundaries in the Balkans. It also evaluated that the real danger would have come from the west (Napoléon) not from the east. As a result of this opinion, Austrian government declared its neutrality and abstained from the intervention of Serbian affairs.

Caused by Austria's neutral policy, insurgents tried to find a new alliance in the Europe. In the view of insurgents, the most favorable candidate to grant military and financial support was Russia. Although Russian government was not openly interested in the Serbian uprising until the summer of 1804 (it tried to take from the Ottoman government some financial and administrative privileges for Serbians by using diplomatic tools), the strategy of Russian government toward the uprising was changed and started to give effective support to the insurgents, when the Russo-Ottoman war broke out in the late 1806.

When Russia, a member of the Third Coalition against France, was defeated by Napoléon on 14 June 1807 at Friedland, military and political situation was completely changed in Europe. Russia forced to sign the Treaty of Tilsit with France in the condition of Napoléon's determination on 9 July 1807. According to treaty articles, Russia had to stop military campaign against the Ottoman Empire and evacuate Wallachia and Moldavia. Moreover, the armistice between Russia and Ottoman Empire was signed in Slobozia Island on 25 August 1807. The articles of truce related to Serbian question were that Russia would withdraw from the Ottoman territory where it occupied during the war, that the truce would not cover the Serbians except the Vidin's Serbians. Although the truce provided a suitable condition to suppress the uprising, the Ottoman army could not launch an effective campaign against the insurgents. Because Russia did not take steps in accordance with the truce and carried on to send divisions to Danube. The end of Slobozia truce came very quickly and Russo-Ottoman war started again in April 1809. Following the start of war, the insurgents launched attacks against the Ottomans but they were defeated almost everywhere.

When the insurgents could not take support from Russia, they tried to get France's protectorate. France did not accept insurgents' offer. Subsequently they turned their face to Austria again. However answer was once again unhelpful. Under influence of the last defeats, insurgents started to find a way to make negotiations with Ottoman government. Because of the Russian interventions, this attempt was failed too.

Due to some military and political reasons, the dissatisfaction with French alliance had grown in Russia during 1811. Under these circumstances Russia tried to find a way to make a peace with the Ottoman Empire. Finally, negotiations between Ottoman Empire and Russia started in Giurgiu in the spring of 1812. The basic points of negotiations were the fixing of borders in Europe and Asia, the statute of Wallachia and Moldavia and the Serbian question. During the negotiations, Ottoman members dealt with two points related to the Serbian question: first, surrounding of insurgents; second, keeping the Serbian question as an internal problem. But they did not succeed in their aims. Russian members insisted that the Ottoman Empire had to grant some financial and administrative privileges to the Serbians. At the end, Russia and Ottoman Empire came to an agreement, which is known the Treaty of Bucharest on 28 May 1812. The eighth article of treaty covered the Serbian question. According to the article, the Ottoman government would amnesty the insurgents and recognize the Semendire Sanjak as an autonomous province. The Ottoman army would occupy all castles and palankas. The tax would be collected by the Serbians in the sanjak. With the Treaty of Bucharest, insurgents had deprived of active support of Russia. Ottomans had taken advantages of this condition and completely suppressed the uprising in the late 1813. The leader of uprising Kara George Petrovich had to flee Austria inevitably. Ottomans were able to re-establish their administration in Serbia.

Finally, it should be emphasized that the Serbian question was also a part of the Eastern Question. With the Treaty of Bucharest, it entered an international agreement and given rise to a lot of serious problems in the next decades. In addition, Russia used it as a tool in order to take some concessions from the Ottoman Empire.